

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Iveta Musilová

Devoluce ve Spojeném království a její perspektivy

Devolution in the United Kingdom and its Perspectives

Praha 2010

PhDr. Radek Buben

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Radku Bubnovi za usměrňující připomínky během tvorby práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem vypracovala tuto práci samostatně a výhradně s použitím uvedené literatury.

.....

Abstrakt

Práce se zabývá tématem devoluce ve Spojeném království. Nejprve sleduje historický vývoj v zemi přítomných identit a s nimi spojených samospráv jakožto zázemí osvětující povahu současných kulturních a politických vztahů na Britských ostrovech. Poté se zaměřuje na samotný proces devoluce. Ukazuje první pokusy a zkušenosti s devolucí před zásadními 90. léty, krátkodobé příčiny, jež přispěly k jejímu finálnímu provedení na konci tohoto období, a konečně rozebírá podobu její realizace v jednotlivých zainteresovaných částech monarchie. Popisuje strukturu a pravomoci devolucí vzniklých institucí. Zvláštní pozornost přitom zaměřuje i na Anglii, která jako jediná část království nedisponuje svojí lokální legislativou. Práce rovněž představuje majoritní model demokracie, jak jej vymezil Arend Lijphart. Klade si otázku, zda Spojené království i po změnách spojených s uskutečněním devoluce stále ještě odpovídá tomuto modelu demokracie, a dochází ke spíše negativnímu stanovisku. Vzhledem k tomu, že devoluce není statická a podléhá neustálému vývoji, je v závěru práce nastíněno směřování devoluce v nejbližší budoucnosti a jsou zde uvedeny také ty nejdůležitější faktory, které by ji mohly ovlivnit v dlouhodobějším výhledu.

Klíčová slova

- historie
- politologie
- identita
- národ
- Spojené království
- devoluce

Abstract

The text deals with the issue of devolution in the United Kingdom. At first, it follows a historical development of identities present in the country and legislatures connected with them as a background for enlightening the nature of contemporary cultural and political relationships on the British Isles. Then it focuses on the process of devolution itself. It shows the first attempts and experience with devolution before fundamental 1990's, short-time reasons that contributed to its final implementation at

the end of this period, and finally it analyses the form of its realization in particular engaged parts of the monarchy. It describes the structure and powers of devolved institutions. It also pays special attention to England that does not dispose of its own local legislature as the only part of the kingdom. The work presents the majoritarian model of democracy so as defined by Arend Lijphart. It poses the question whether the United Kingdom still corresponds to this model of democracy after the changes associated with realization of devolution and it comes to rather negative answer. Taking into account the fact that devolution is not statical and that it develops continually there is the direction of devolution in the nearest future outlined at the end of the work and there are listed the most important factors which could influence it in more long-term view.

Key words

- history
- political science
- identity
- nation
- United Kingdom
- devolution

Obsah

Úvod	8
1. Vývoj lokálních identit a samospráv do 20. let 20. století	10
1.1 Vymezení pojmů	10
1.2 Keltové	15
1.3 Doba římská	16
1.4 Germáni a vpád Vikingů	17
1.5 Normané a Anjouovci	22
1.6 Od válek růží k impériu	28
1.7 Rozdělení Irska	31
1.8 Anglická a britská národní identita versus role parlamentu	33
2. Devoluce ve Spojeném království	36
2.1 Vymezení pojmů	36
2.2 Ústava Spojeného království	38
2.3 První devoluční experimenty	38
2.4 Směrem k 90. létům	44
2.5 Devoluční legislativa – základ realizace	46
2.6 Devolucí vzniklé orgány	48
2.6.1 Skotsko	48
2.6.2 Wales	51
2.6.3 Severní Irsko	53
2.7 Devoluce pro Anglii?	56
3. Zhodnocení důsledků devoluce a nastínění jejího možného vývoje	59
3.1 Vymezení pojmu	59
3.2 Majoritní model demokracie podle Arenda Lijpharta	59
3.3 Výhledy do budoucnosti	62
Závěr	64
Seznam použité literatury	65

Seznam zkratek

IRA Irská republikánská armáda

IRB Irské republikánské bratrstvo

RDA Regionální agentura pro rozvoj

SDLP Sociálně demokratická a dělnická strana

SNP Skotská národní strana

UUP Ulsterská unionistická strana

Úvod

Předkládaný text si vzal za své ústřední téma devoluci. Zatímco v rámci anglicky psané odborné literatury o ní bylo sepsáno mnoho článků a knih, v českém prostředí se objevuje spíše okrajově. Cílem této práce je poskytnout monotematickou stat' zabývající se devolucí, nicméně, pojatou v širších souvislostech.

Devoluce se silně váže k národnímu cítění a národním identitám, které se snaží určitým způsobem uspokojit. V případě Spojeného království se však jedná hned o čtyři národy, jejichž interakce vyústila ve spojení v jediný státní celek, který se v této optice stále potýká se specifickými vnitřními tlaky. Pro porozumění těmto pnutím, ať už v dimenzi kulturní, či politické, je třeba obrátit se do minulosti, v případě Velké Británie to znamená pohlédnout ještě před počátek našeho letopočtu, neboť tam má svůj původ první významná kulturní linie, jež silně ovlivnila kulturní povahu Britských ostrovů a jejíž odkaz rezonuje dodnes. Onu linii představují Keltové. Kromě jádrové části monarchie, Anglie, mají všechny ostatní části království keltské kořeny, které jsou součástí jejich kultury, tedy i národní identity, přestože se navzájem odlišují. Anglie, v níž se silně střetlo několik odlišných kulturních vlivů, z nichž anglosaský si uchoval největší váhu, pak praktikovala nejambicióznější expanzivní politiku, kterou také dokázala zrealizovat. Vzhledem k těmto dvěma skutečnostem tak není podivné, že se konflikty uvnitř společného státu dějí formou konfrontace oněch periferních částí monarchie s tou centrální. Právě devoluce je snahou najít schůdný *modus vivendi* do budoucnosti pro všechny čtyři identity uvnitř jediného státu.

V souvislosti s devolucí se nejčastěji hovoří o 90. letech 20. století. Tento proces se však nevztahuje pouze na vymezené období a pro nahlédnutí vývoje daného fenoménu v jeho celistvosti je potřeba prozkoumat i první iniciativy. Konečnou implementaci devoluce v druhé polovině 90. let navíc nelze považovat za samozřejmé vyústění dějinného vývoje, neboť k ní přispěly i faktory utvořivší se až v průběhu 20. století, jejichž zmínění pak dokresluje pohled na celou problematiku.

Devoluce s sebou rovněž přinesla zásadní změny. Ačkoliv nebyla a není jedinou proměnnou při transformaci charakteru britského státu, její výstupy na sebe nepřehlédnutelně upozorňují. Práce se tedy, mimo jiné, zabývá také měrou, do jaké se devoluci podařilo pozměnit povahu britského politického systému a odpovídá negativně na otázku týkající se aktuální shodnosti Spojeného království s atributy

jednoho ze základních modelů demokracie, jemuž se Velká Británie stala předobrazem.

Následující text se dělí na tři kapitoly. Na začátku vždy každá nejprve objasňuje důležité termíny, jež jsou v ní používány. První z nich, *Vývoj lokálních identit a samospráv*, pozoruje význačné momenty utváření kulturního a politického zázemí současných vztahů ve Spojeném království. Zaměřuje se přitom téměř výhradně na dějiny dvou největších z Britských ostrovů a v jejich rámci zcela vědomě vynechává republikánský experiment ze 17. století jako dočasnou odchylku od zavedeného vzorce uspořádání. Druhá kapitola, *Devoluce ve Spojeném království*, rozebírá samotný proces devoluce, jeho krátkodobé předpoklady, podobu realizace i výstupy, vynechává ovšem stránku financování. Ze tří možných forem devoluce klade text důraz především na tzv. legislativní devoluci. Jeden z oddílů se také věnuje zvláštní pozici Anglie. Poslední kapitola, *Zhodnocení důsledků devoluce a nastínění jejího možného vývoje*, pak analyzuje dopad změn na britský politický systém a zhodnocuje rozsah podobnosti Spojeného království s charakteristikami tzv. majoritního modelu demokracie, jak jej stanovil Arend Lijphart. Na samém konci načrtává směřování vývoje devoluce v blízkém i delším časovém období.

1. Vývoj lokálních identit a samospráv do 20. let 20. století

Tvrzení, že Spojené království je definovatelnou politickou entitou, se nejspíše neseťká s vážnějšími námitkami. V souvislosti s identitou jeho obyvatel však konstatování faktů s jasným obsahem již tak snadné není. Lidé žijící na Britských ostrovech sami sebe pojímají různě – považují se za Angličany, Skoty, Velšany, Iry či Brity. Pojem „britský“ nebo „Brit“ ale může být poněkud vágní. Typicky anglické tradice jsou často popisovány právě jako britské. Takováto deskripce, nicméně, popudí všechny Skoty nebo Velšany, kteří by nikdy nepřipustili, aby byli jakýmkoliv způsobem „angličtí“. Jejich stanovisko má své opodstatnění, neboť Anglie, Skotsko a Wales prodělaly v mnoha ohledech svébytný vývoj, jakkoliv jsou jejich dějiny vzájemně provázané. Druhý extrém naopak tvoří většina Ulsteřanů, jež se stále hlásí k přesvědčení, že jsou Brity, ačkoliv je majorita zbylých příslušníků státu považuje za nenapravitelné Iry.¹

Následující řádky budou sledovat utváření zmíněných identit a s ním spojené formování samospráv v průběhu kulturních a politických dějin ostrovů.

1.1 Vymezení pojmů

V úvodních slovech k této kapitole byly zmíněny dva termíny, jež, stejně jako několik pojmů, které teprve zazní, nejprve vyžadují bližší vymezení, čehož bude dosaženo kromě politologie s pomocí některých dalších společenskovedních oborů.

Tím prvním je identita. Debaty o identitě se odehrávají především uvnitř dvou větších proudů, psychodynamického a sociologického, jež shodně přisuzují identitě jakési koherentní unikátní jádro, které po celý život zůstává více méně beze změn.²

Podle amerického psychologa Erika Eriksona je lidskou přirozeností snaha o dosažení identity, postavené na dvou základních principech, a to kompetenci v rámci výrobních, sociálních a osobních vztahů a vědomí sociální integrity ve světě sdílených významů – jedná se tedy o rozsah ukotvenosti ve specifickém sociálním prostředí. Oba principy zahrnují transakci mezi individuem a společností a oba lze naplnit jen vyvinutím úsilí jednotlivcem a uznáním jeho hodnoty společností. Erikson navazuje rozlišením negativní identity, většinou nabývající formu znevažování či pseudovymezování, a pozitivní identity, tkvící ve schopnosti projevit svou kompetenci, tvořit součást komunity a vytvářet vztahy vzájemnosti.³

¹ WELSH, F., *The Four Nations*, s. xix-xx.

² MARSHALL, G. (ed.), *A Dictionary of Sociology*, s. 293.

³ MÜLLER, K. B., *Politická sociologie*, s. 100-101.

Sociologická linie zkoumání identity se opírá o teorii jáství z filosofie pragmatismu vyplývající z diskuzí amerických filosofů Williama Jamese a George Herberta Meada, v níž vlastním já (*self*) disponují pouze lidé a tato „schopnost“ jim umožňuje uvažovat o jejich povaze a sociálním světě prostřednictvím komunikace a jazyka. Identifikací se míní proces, kdy lidé sami sebe pojmenovávají a umísťují do sociálně konstruovaných kategorií, přičemž ústřední roli v procesu zaujímá jazyk.

Druhým pojmem je kultura. V sociálních vědách se výraz ‚kultura‘ používá jako obecné označení pro symbolické aspekty lidské společnosti, jež se přenášejí formou učení, tedy sociálně, nikoliv biologicky.

Sociální antropologové zakládají své představy o kultuře z velké části na definici anglického viktoriánského antropologa sira Edwarda Burnetta Tylora z roku 1871, který ji popsal jako naučený komplex vědomostí, postojů, umění, mravních zásad či hodnot, zákonů, obyčejů a jakýchkoliv dalších dovedností či zvyků, které člověk získává jako člen společnosti. Tato definice, nicméně, klade rovnítko mezi kulturou a civilizací, což je způsob užití možný v angličtině či francouzštině, ale směřující zcela proti rozlišování mezi oběma pojmy v němčině, kde ‚kultura‘ odkazuje na symboly a hodnoty, zatímco ‚civilizace‘ se vztahuje k organizaci společnosti. Pro antropology 19. století, jako byl Tylor, představovala kultura vědomý výtvar lidské racionality, přičemž kultura a civilizace v této koncepci projevovaly progresivní tendenci směrem k tzv. vyšším morálním hodnotám. Dané pojetí umožnilo v Británii doby viktoriánské zkonstruovat hierarchii kultur či civilizací, jež poskytovala odůvodnění pro koloniální zábor, prováděný z jeho hlediska údajně vyspělejšími západními civilizacemi.

Moderní pohled na kulturu v oboru vychází z prací badatelů, jako byl Franz Boas, zakladatel moderní kulturní antropologie ve Spojených státech původem z Německa, který podkopal nároky evoluční teorie Edwarda Tylora a dalších. Boas upřednostňoval empirický etnografický výzkum před hledáním zákonů kauzality v kultuře. Trval na studiu kultur jakožto celků a obhajoval názor, že by každá kultura měla být chápána v termínech svého vlastního významového rámce a ne posuzována vnějšími pozorovateli podle hodnot jejich kultury. Cílem moderní antropologie se tak staly popis a komparace, nikoliv hodnocení kultur.

Postupem času se uvnitř disciplíny vžilo pojmání kultury jako souboru idejí a symbolů, oddělených od sociální struktury, tj. vzorců sociálního chování. Takovéto odlišení hraje ústřední roli rovněž v evropském a severoamerickém sociologickém užívání termínu, ačkoliv v druhém uvedeném regionu se občas objevuje názor, že

koncept kultury může poskytnout vysvětlení a prostředek porozumění lidskému chování, individuálnímu systému postojů a hodnot a stejně tak tomu, co je vnímáno jako kulturně specifické typy osobnosti.⁴

Vysvětlení si zaslouhují rovněž pojmy *etnicita* a *etnická skupina*. ‚*Etnicita*‘ je formou (pozitivní) kolektivní identifikace.⁵ Lze ji popsat jako podmínku nebo stav přináležetosti k etnické skupině.⁶ Podle britského sociologa⁷ Anthonyho D. Smithe existují mezi krajními přístupy k *etnicitě*, které ji buď nahlíží primordiálně, tedy jako přirozenou součást lidské existence stojící mimo čas, nebo naopak situačně, kdy se vazba k etnické skupině odvíjí od postojů, vnímání a citů měnících se spolu s konkrétní situací jedince, taková pojetí, jež akcentují historické a symbolicko-kulturní znaky etnické identity a právě tuto perspektivu autor rozvíjí. Smith vymezuje etnickou skupinu jako typ kulturní kolektivity, v níž se zdůrazňuje role mýtů o původu a historické paměti a která je rozpoznatelná na základě jednoho nebo vícera kulturních rozdílů, jimiž jsou kupříkladu náboženství, obyčeje, jazyk či instituce. Autor pak dále rozlišuje etnické kategorie a etnická společenství. ‚*Etnické kategorie*‘ označují populace lidí, jež přinejmenším někteří pozorovatelé z vnějšku považují za oddělená kulturní a určitým způsobem dějinná uskupení, jejichž míra sebeuvědomění ale může být velmi nízká. Mezi hlavní charakteristiky ‚*etnického společenství*‘ naproti tomu patří vlastní kolektivní pojmenování, mýtus týkající se společného původu, sdílená historická paměť, jeden nebo více komponentů společné kultury zakládajících odlišnost, asociace se zemí, ne nezbytně reálně obývanou, považovanou za vlast a pocit solidarity s významnými částmi populace. Seskupení vykazující uvedené znaky lze označit za historicko-kulturní společenství s vědomou kolektivní identitou, i když se k popsáním atributům hlásí pouze menšina jeho příslušníků či se intenzita těchto atributů proměňuje v čase.⁸

Zásadním termínem je pak *národ*, ovšem jeho uchopení není snadné, neboť okolo něj panuje řada sporů a nedorozumění. Mimo individuální přístup samotných badatelů jsou jedněmi z jejich zdrojů nereflektované rozdíly v rámci terminologie.⁹ Ačkoliv se ve většině případů jedná o odvozeniny od latinského slova *natio*,¹⁰ získaly postupně ekvivalenty pojmu *národ* v jednotlivých evropských jazycích v rozdílném politickém a kulturním kontextu odlišný význam a tato rozdílnost se vlivem

⁴ MARSHALL, G. (ed.), *A Dictionary of Sociology*, s. 43, 137, 294, 331, 403, 648 a 676.

⁵ ERIKSEN, T. H., *Ethnicity and Nationalism*, s. 1 a 5.

⁶ GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. (eds.), *Ethnicity*, s. 1

⁷ HROCH, M. (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus*, s. 451.

⁸ SMITH, A. D., *National Identity*, s. 20-23.

⁹ HROCH, M. (ed.), *Pohledy na národ a nacionalismus*, s. 11.

¹⁰ HROCH, M., *V národním zájmu*, s. 3.

konkrétního způsobu používání termínu uchovala dodnes. Rozdílné chápání pojmu může ilustrovat opět příklad angličtiny, francouzštiny a němčiny.¹¹

V průběhu 18. století se výrazem ‚nation‘ v anglickém i francouzském jazyce mínil soubor poddaných, resp. obyvatel státu. Po Velké francouzské revoluci byl ve francouzštině mezi charakteristiky nově pojímaného národa jako jeho integrační element začleněn rovněž jazyk. Od té doby se tak národem ve francouzštině rozuměla pospolitost státních občanů svázaných jedním jazykem, zatímco v angličtině se stále udržovalo chápání pojmu s důrazem na státní pospolitost a časté synonymní používání termínů ‚nation‘ a ‚state‘ se v ní objevuje i v současnosti. Naopak v němčině a také ve velkém počtu slovanských jazyků včetně češtiny je obsah termínu národ spjat zejména s atributy etnickými, respektive historickými.

Obtíž nastává při záměru popsat vývoj od etnické skupiny k modernímu národu. Kvůli absenci etnických prvků v charakteristice národa je především v anglickém jazykovém prostředí relace mezi pojmy ‚ethnic group‘ a ‚nation‘, představujícími zcela rozdílné sociální útvary, takřka nulová a idea generického vztahu mezi nimi nesrozumitelná. Přechod od etnické skupiny k národu lze tudíž v tomto pojetí realizovat jen zánikem etnické skupiny, nebo její zásadní přeměnou v kvalitativně zcela odlišnou formaci. V protikladu k tomuto jsou v němčině i v češtině v důsledku etnické definice národa obě uskupení pokládána za vzájemně propojená ve smyslu dvou fází vývoje téže entity, přičemž národ se nahlíží jako pokročilejší vývojové stádium etnické skupiny.

Z výše popsaných příčin existuje řada koncepcí národa, jež se od sebe mohou velmi lišit.¹² Podle českého historika Miroslava Hrocha¹³ je obecně národ „výsledek dlouhého a komplikovaného historického procesu. Utvářel se jako velká sociální skupina, jejíž příslušníci byli spjati kombinací několika druhů vztahů a vědomím trvalé sounáležitosti (národním uvědoměním), při čemž některé vztahy se rodily po celá staletí (...) Jazykové, kulturní, politické, náboženské, hospodářské, teritoriální, právní a jiné vztahy mohly být u různých národů rozdílně kombinovány a byly vzájemně zástupné. Rozhodující bylo, že tyto vztahy byly uvnitř skupiny (...) silnější než vztahy vnější.“ Autor dále vymezuje tři z charakteristik národa, které jsou podle něj nutné a nenahraditelné, a to intenzivnější komunikace uvnitř seskupení, jež bývala často odvislá od jazykové homogenity, určitá forma povědomí o společné minulosti jako výchozího bodu pocitu sounáležitosti s ostatními příslušníky

¹¹ HROCH, M. (ed.), Pohledy na národ a nacionalismus, s. 11.

¹² HROCH, M., V národním zájmu, s. 3-5.

¹³ HROCH, M. (ed.), Pohledy na národ a nacionalismus, s. 450.

historicky ukotvené formace národa a rovnost příslušníků národa jakožto členů občanské společnosti – tato třetí podmínka pak poskytuje jedno z možných kritérií pro odlišení předmoderního a moderního národa.

Ať už v kterémkoliv pojetí, zbývá ještě určit měřítko pro rozlišení mezi etnickou skupinou a národem. Podle Miroslava Hrocha se národ projevil úplnou či téměř kompletní hierarchicky uspořádanou sociální strukturou, jež zahrnovala nejen lidové masy, ale i vzdělané elity podílející se na výkonu politické moci nebo mající intenci tento podíl získat. Příslušníci moderního národa se však i přes stále přítomnou hierarchii ve společnosti stali občany disponujícími rovnými právy. Dále tito žili na teritoriu s institucionalizovanou vnitřní správou, pokládali jej za vlastní a byli si vědomi jeho hraničního vymezení a ve spisovné formě si osvojovali svou mateřštinu ve školách vyučujících právě v jejich rodném jazyce. Znakem moderního národa se stal také soubor výtvorů tzv. vyšší kultury vnímané jeho příslušníky jako specifická národní kultura – zde může dojít ke splývání rysů etnické skupiny a národa. Poslední charakteristikou bylo kromě povědomí o společném původu rovněž nabytí znalostí historie pojímané jako dějiny kolektivity, s níž se příslušní lidé identifikují.¹⁴

Posledním důležitým pojmem je poměrně nový termín, nacionalismus. Ačkoliv jej lze jako součást politických debat zaznamenat už v 19. století, nástrojem analýzy na poli vědy se stal prakticky až v druhé polovině 20. století. Zatímco národ se váže k sociální realitě, nacionalismus představuje politický či obecně myšlenkový postoj, který se běžně vztahuje k nějakému hodnotovému systému. Oba pojmy jsou ale vzájemně propojeny – výklad termínu nacionalismus závisí ve velké míře na chápání termínu národ, tedy opět na různých jazykových tradicích, a také na konkrétních podmínkách národů, k nimž badatelé náleželi.

V případě Spojeného království jimi byl po staletí nepřetržitě fungující národní stát, v jehož rámci se existence pospolitosti nazývané *nation* považovala za samozřejmou.¹⁵ V souvislosti s tímto faktem, jak už bylo nastíněno, se v anglickém jazyce používá výraz *nation-building* nebo *nation-formation* ve smyslu budování politické samostatnosti, tzn. že v něm představují utváření moderního národa a formování národního státu splývají, a proto je také národní hnutí, v angličtině příznačně pojmenované *nationalist movement*, v daném jazykovém prostředí vnímáno jako snaha o oddělení menšinové skupiny od velkého a etablovaného státu a nacionalismus (*nationalism*) svázán s ideou boje o získání státní nezávislosti.¹⁶

¹⁴ HROCH, M., V národním zájmu, s. 6-7 a 15.

¹⁵ HROCH, M. (ed.), Pohledy na národ a nacionalismus, s. 13.

¹⁶ HROCH, M., V národním zájmu, s. 4-5.

Naopak jinde se badatelé na tuto tematiku zaměřovali v podmínkách národního hnutí v kontextu pří o právo na národní existenci, tedy na uznání jakožto národa, a hledání způsobu vymezení dané národní pospolitosti vůči jiným společenským formacím.¹⁷ Národní hnutí lze v tomto směru nahlížet jako typ vývoje moderního národa.¹⁸ Co se týká pojmu ‚nacionalismus‘, němčina ho chápe dosti rozporně,¹⁹ v českém jazykovém prostředí se jím pak rozumí *„postoj, jenž nadřazuje vlastní národ, jeho vlastnosti i jeho zájmy nad zájmy všech ostatních národů.“*²⁰

V dalším textu budou vymezené termíny – tam, kde by byl možný jejich rozdílný výklad – používány ve významech zakotvených především v českém, potažmo německém jazyce. Následující podkapitola jako téma uvádí Kelty, kteří nebyli prvními obyvateli Britských ostrovů, leč představují nositele tamní první významné kulturní linie.

1.2 Keltové

Navzdory skutečnosti, že někteří vědci zpochybňují Kelty jakožto koherentní etnickou skupinu i platnost samotného termínu ‚Kelt‘, tento fenomén bezesporu zásadním způsobem ovlivnil společnost na daném území. Existují 2 teorie o příchodu Keltů na ostrovy. V polovině minulého století se předpokládalo, že se sem přepravili při rozsáhlé invazi v období po roce 700 př. n. l. Nyní obecný trend výzkumu nahlíží příchod keltsky mluvících obyvatel jako postupný proces, který se děl v průběhu tisíců let. Oba proudy však vysoce hodnotí moře jakožto komunikační kanál.²¹

Signifikantní se stala kultura příchozích kmenů a jimi mluvené jazyky. Goidelové či Gaelové předali svou gaelštinu Irsku a Skotsku, Britové nebo také Bretoni či Prythoni přinesli budoucí jazyk Velšanů a rovněž Bretonců, usedlíků na území současné Francie. V Anglii byly později keltské jazyky – kromě několika slov z domácího života nebo místních názvů – v důsledku germánských vpádů vymýceny.

Základy keltských kmenů tvořily rodinné svazky.²² Na severu největšího z Britských ostrovů sice vznikaly komplexnější útvary v podobě velkých kmenových svazů, ale pouze na dobu omezenou v reakci na kontakty s římskými vojsky a po opadnutí nebezpečí se opět rozpadaly.²³

¹⁷ HROCH, M. (ed.), Pohledy na národ a nacionalismus, s. 13.

¹⁸ HROCH, M., V národním zájmu, s. 3.

¹⁹ HROCH, M. (ed.), Pohledy na národ a nacionalismus, s. 13.

²⁰ HROCH, M., V národním zájmu, s. 8.

²¹ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 9 a 17-18.

²² MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 13-14.

²³ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 13.

1.3 Doba římská

Jako první z Římanů se do země, ležící tehdy za hranicí známého světa, vydal Gaius Julius Caesar. Podnikl sem dvě výpravy v letech 55 a 54 př. n. l. V dokončení tažení mu však zabránil vývoj situace v Gallii. Skutečné dobývání začalo až roku 43 n. l. za vlády císaře Claudia. V roce 47 n. l. dosáhla jeho vojska k řekám Severn a Trent a z hlediska organizace se rozběhla transformace Británie v běžnou provincii.

Kolem roku 50 n. l. byl založen Londýn jako přístav k dodávání zásob. Tato verze je pravděpodobnější než vznik seskupením náhodných obchodních osad. Jeho poloha v centru paprscitě uspořádaného systému cest, jejichž stavba právě probíhala, mu záhy vynesla pozici obchodního střediska a brzy i hlavního města provincie.²⁴

Zásadní význam přítomnosti Římanů v Británii tkvěl v jejich kulturním vlivu na obyvatelstvo provincie. Jako jazyk se začala šířit latina, i když celkově se v běžném kontaktu mezi lidmi stále používaly keltské dialekty. Pro romanizaci Británie nepředstavovalo překážku ani zdejší náboženství, neboť Římané byli relativně tolerantní – druidismus se pokoušeli vyhladit spíše jako politickou hrozbu.²⁵

Římští dobyvatelé mají na svědomí první administrativní parcelaci dvou hlavních Britských ostrovů. Největší ostrov rozdělili na Británii, zahrnující dnešní Anglii a Wales, a Kaledonii, tj. současné Skotsko. Menší z obou ostrovů, Irsko, pojmenovali Hibernie.²⁶ Navzdory mnoha vítězstvím však zprvu Římané zcela ovládli pouze oblast Anglie, jelikož dobývání Walesu se díky rezistenci tamních kmenů protáhlo od počátku výbojů do roku 78 n. l. a Skotsko s úspěchem odporovalo²⁷ až do roku 79 n. l., kdy Římané zahájili tažení zakončené jejich výhrou,²⁸ k dalšímu rozšiřování záboru ji ale nevyužili. Irska se rozhodli si nevímat.

Na osobní rozkaz císaře Hadriána, který v roce 122 navštívil Británii, byl postaven tzv. Hadriánův val,²⁹ a to na linii, kam se římská armáda postupně stáhla z nejvzdálenějšího místa dosaženého při expanzi. Tento předěl, táhnoucí se od zálivu Solway Firth po řeku Tyne, více či méně vymezuje severní hranici provincie tak, jak byla udržována po převážnou dobu existence celku,³⁰ a dosud hrubě naznačuje hranici mezi Anglií a Skotskem.³¹

²⁴ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 9-10, 13, 17-21, 24 a 574.

²⁵ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 18-20.

²⁶ WELSH, F., The Four Nations, s. 1.

²⁷ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 21-22 a 25.

²⁸ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 13.

²⁹ WELSH, F., The Four Nations, s. 1, 11 a 13.

³⁰ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 25-26.

³¹ WELSH, F., The Four Nations, s. 1.

V době římské byly rovněž v Británii položeny základy křesťanství.³² Během 4. století se do jisté míry christianizovala, i když velmi nerovnoměrně,³³ a křesťanská víra začala pronikat i na území nynějšího Skotska.³⁴

Nájezdy kmenů ze severu nepředstavovaly v dějinách Británie neobvyklý jev.³⁵ Po polovině 4. století se ke Kaledonánům a také Hiberňanům přidali navíc ještě Sasové. Na počátku 5. století přišla Británie o značný počet vojáků, kteří byli převeleni jinam, zároveň byla ale opět vystavena útokům barbarů. Ústřední vládu však plně zaměstnávaly boje na kontinentě. Roku 409 se tak Británie vzbouřila, vypudila zemi spravující říšské úředníky, vypořádala se s nájezdníky a ukončila římskou nadvládu. Postřímské poměry se udržely asi do 40. let 5. století.

1.4 Germáni a vpád Vikingů

Ve 30. letech 5. století a později začaly do Británie vpadat větší počty příslušníků germánských kmenů Anglů, Jutů a Sasů a s nimi smíšených Frísů.³⁶ V dobývání však postupovali relativně pomalu, neboť často naráželi na houževnatou obranu. Přesto se nakonec majorita keltského obyvatelstva uchýlila do hornatých oblastí na západě země. Sasové pojmenovali tyto běžence *Welsh*, tedy cizinci. Další skupina Keltů se přeplavila na kontinent, kde založila nynější Bretaň, tj. Bretonsko.

Keltsko-římská kultura na území Anglie tudíž téměř zcela zanikla³⁷ a nahradila ji rustikální kultura germánských nájezdníků³⁸ vyznávajících pohanské náboženství. Klíčové vazby v jejich společnosti tvořily pokrevní příbuzenství³⁹ a loajalita vůči pánu.⁴⁰

Latinské dobové prameny pojmenovávají obyvatelstvo Irska *Scotti*.⁴¹ Okolo roku 500 se Skotové ze severní Hibernie přesunuli do jihozápadní Kaledonie – dostalo se jim označení *Scotti Britanniae*,⁴² tj. „britští Skotové“ – kam přemístili mocenské centrum irského království Dál Ríada. Onu irskou část ale v dalším století ztratili.⁴³ Přinesli si s sebou také křesťanskou víru, na niž obrátili část Piktů.⁴⁴

³² JENKINS, G. H., *A Concise History of Wales*, s. 29.

³³ MORGAN, K. O. et al., *Dějiny Británie*, s. 42-43.

³⁴ WORMALDOVÁ, J. (ed.), *Dějiny Skotska*, s. 15.

³⁵ MAUROIS, A., *Dějiny Anglie*, s. 22.

³⁶ MORGAN, K. O. et al., *Dějiny Británie*, s. 45, 49, 51 a 53.

³⁷ MAUROIS, A., *Dějiny Anglie*, s. 23-24.

³⁸ JOHNSON, P., *Dějiny anglického národa*, s. 28.

³⁹ MORGAN, K. O. et al., *Dějiny Británie*, s. 54-55.

⁴⁰ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 23.

⁴¹ WORMALDOVÁ, J. (ed.), *Dějiny Skotska*, s. 20.

⁴² WELSH, F., *The Four Nations*, s. 25-27.

⁴³ WORMALDOVÁ, J. (ed.), *Dějiny Skotska*, s. 20 a 22.

Přesto si v dané době v oblasti současného Skotska drželi převahu Piktové.⁴⁵ Toto jméno, znamenající „pomalovaní lidé“, pochází od římského autora Eumenia, který jej prvně užil roku 296.⁴⁶ Později ho přejali křesťanští kronikáři a s despektem jím odkazovali na bojovné kmeny ze severu. Spíše než o určení konkrétní skupiny se jedná o flexibilní termín označující ve starším období „svobodné Britý“ a v novějším „pohanské Britý“. Ačkoliv byl původ Britů a Piktů předtím považován za identický, minimálně od 8. století v nich jejich sousedé viděli dvě různá společenství.⁴⁷

V 6. století vznikla řada keltských i germánských království. Mezi britská či piktská království na severu patřil například Strathclyde, který vytrval na rozdíl od některých dalších,⁴⁸ které v průběhu 7. století pozřela Northumbria, jež tomuto století jednoznačně dominovala.⁴⁹ Ke hlavním keltským královstvím na západě náležely kupříkladu Gwynedd, Powys či Dyfed, vedle nichž však v oblasti Walesu existovala celá plejáda miniaturních království.⁵⁰ V místech, kde se dnes nalézají Somerset, Devon a Cornwall, vzniklo království Dumnonia – Cornwall vzdoroval do roku 838. Germáni pak vytvořili království Kent (obývané snad převážně Juty), Sussex (Jižní Sasové), Wessex (Západní Sasové), Essex (Východní Sasové), Východní Anglie, Střední Anglie, Mercia, Lindsey, Deira a Bernicia. Na počátku 7. století se Střední Anglové včlenili do Mercie, Bernicie a Deira, později spolu s Lindsey, daly vzniknout Northumbrii. Mezi královstvími obecně se navíc ještě pohyboval neznámý počet drobnějších skupin či kmenů, které většinou pohltily jejich sousedé.

Království ve Walesu i Dumnonia vyznávaly křesťanství už od svých počátků. Již na úsvitu 6. století byla díky působení⁵¹ britského misionáře biskupa Patrika⁵² a jeho následovníků křesťanská víra taktéž rozšířena téměř po celém Irsku. V tomto a následujícím století tak odsud podnikali misionáři cesty do Gallie, Germánie, ale i do krajín sousedních. Jeden z nich, biskup Collum Cille (Columbanus), se vydal do Skotska, kde dokončil konverzi Piktů.

Obrácení Anglie k víře inicioval papež Řehoř na samém konci 6. století vysláním mise vedené římským mnichem Augustinem, který se tu v roce 601 stal prvním arcibiskupem. Za sídlo stolce mu sloužilo Canterbury, kde krátce předtím

⁴⁴ HARVIE, Ch., Scotland, s. 23.

⁴⁵ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 57.

⁴⁶ HARVIE, Ch., Scotland, s. 27-28.

⁴⁷ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 17.

⁴⁸ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 53-54 a 56-59.

⁴⁹ HARVIE, Ch., Scotland, s. 28.

⁵⁰ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 34.

⁵¹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 53-54, 56-60 a 66.

⁵² WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 16.

založil klášter. Rychlé šíření křesťanství, co do hloubky povrchní, však střídaly vlny odpadlictví. V Northumbrii navíc slavila úspěch právě irská mise, jejíž vliv se začal šířit také do dalších království.⁵³

Na ostrovech tak spolu soupeřily dvě křesťanské církve.⁵⁴ Křesťanská církev v keltsky mluvících oblastech, která se, přestože neměla monolitický charakter, od své sokyně odlišovala po stránce praxe, organizace i kulturního zázemí⁵⁵ v důsledku dlouhodobé izolace, a římská církev.⁵⁶ Vzhledem k provázanosti církevní a světské politické sféry se v roce 664 uskutečnil synod⁵⁷ v opatství Whitby,⁵⁸ kde se rozhodlo o příklonu Anglie k Římu a ponechání keltských společností při vlastních tradicích.⁵⁹ Po obrácení na víru udělovali anglosaští králové církvi pozemky, jak snad činili už i dříve – alespoň dočasně – vůči svým laickým družiníkům.⁶⁰

Zásadním obdobím ve vývoji identit přítomných ve Spojeném království pak bylo 8. století. V dané době si rozličné skupiny obyvatelstva Britských ostrovů volily novou etnickou totožnost. Germánské kmeny usazené v Británii se navzdory pokračujícímu politickému rozdělení začaly poprvé považovat za „Angličany“.⁶¹ Počet jejich království se zredukoval na tři – severní Northumbrii, Mercii ve středu a jižní Wessex⁶² – přičemž pozici nejvýznamnějšího z nich převzala Mercia.⁶³ Její král Offa (757 – 796) se tituloval jako „král Angličanů“.⁶⁴ Rezistence vůči tomuto ideologickému tendování sdružovala různé britské kmeny v západní části ostrova, v rámci vzniklých království v Irsku se pomalu vytvářela „gaelská“ identita. Nejspíše z obdobných příčin vznikla i ona identita „piktská“ – dobové záznamy ukazují přeměnu identifikace s kmenem ve ztotožnění se s obývaným územím.

Ještě v první čtvrtině 8. století byli Piktové rozděleni do několika království. Od 30. let⁶⁵ však docházelo ke sjednocování moci⁶⁶ a již na konci 8. století se utvořila piktská říše.⁶⁷ Po první čtvrtině 9. století pak dočasně⁶⁸ klesl počet

⁵³ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 65-66.

⁵⁴ JOHNSON, P., Dějiny anglického národa, s. 31.

⁵⁵ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 49.

⁵⁶ JOHNSON, P., Dějiny anglického národa, s. 31.

⁵⁷ WELSH, F., The Four Nations, s. 36.

⁵⁸ JOHNSON, P., Dějiny anglického národa, s. 31.

⁵⁹ WELSH, F., The Four Nations, s. 37.

⁶⁰ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 64.

⁶¹ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 18.

⁶² MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 27.

⁶³ WELSH, F., The Four Nations, s. 28.

⁶⁴ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 71-72.

⁶⁵ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 18 a26.

⁶⁶ HARVIE, Ch., Scotland, s. 29.

⁶⁷ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 28 a 30.

⁶⁸ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 77.

germánských království v Británii na jediné, a to Wessex,⁶⁹ který nakrátko ovládl obě konkurenční království. V závěru 8. století se ale objevila nová vnější hrozba v podobě nájezdů Vikingů, jež se naplno projevila právě ve století devátém.⁷⁰ Hlavní motivací jejich výbojů bylo bohatství nashromážděné v nechráněných kostelech⁷¹ a klášterech⁷² a také získání půdy.⁷³ Prvopočáteční živelné drancování proto později vystřídal dobývání a systematická kolonizace.

Irsko, Skotsko, Wales a Cornwall se staly cílem útoků povětšinou Norů, zatímco Anglii napadali převážně Dánové. Ti zlikvidovali království Northumbrii i Mercii. Nejúspěšněji vzdoroval nájezdníkům Wessex. Jejich vzájemné potýkání vyústilo v pokřtění dánského krále Guthruma se skupinou jeho válečníků-velitelů a v mírovou dohodu, kterou s ním uzavřel wessexský král Alfred (871 – 899), stanovující hranici mezi Angličany a Dány na linii od Londýna k Chesteru.⁷⁴

Na severu Norové fatálně zdecimovali Pikty. Norští kolonisté navíc proti nim svým osidlováním západního pobřeží tlačili dálriádanské Skoty,⁷⁵ kteří se v polovině 9. století chopili příležitosti a poté ustáli ataky Vikingů. Krátce před rokem 900 tak v latinsky psaných pramenech nahradilo názvy *Picti* a *Scotti* gaelské pojmenování *Albanaig*, tj. „lidé z Alby“, a bezprostředně po něm se piktská identita vytratila. Obyvatelé vzniklého království, jež se v 10. století rozkládalo na teritoriu vyvrácené piktské říše, přijali identitu novou, kombinující oba původní zdroje, a stali se z nich Gaelové z Alby.⁷⁶ Tento útvar byl počáteční fází vývoje skotského království.

Taktéž Wales směřoval k větší politické jednotě, a to s tím, jak řadu menších království postupně absorbovali tři větší konkurenti, království Gwynedd, Powys a Deheubarth. Jeho vnější hranici – a do určité míry tak činí dodnes – vytyčoval zejména Offův příkop,⁷⁷ který snad nechal vyhloubit a násep k němu navršit panovník téhož jména, vinoucí se od Prestatynu k ústí řeky Wye. Dílo sloužilo s nejvyšší pravděpodobností k obraně, zároveň ale oddělovalo Anglii od velšské jinakosti.⁷⁸ Územím Walesu sice stále zmítala velká fragmentovanost, přesto Velšané sami sebe nazírali jako zřetelně vymezené společenství, jediné potomky Britonů,

⁶⁹ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 27.

⁷⁰ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 77.

⁷¹ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 28.

⁷² MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 78.

⁷³ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 28.

⁷⁴ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 78-79.

⁷⁵ WELSH, F., The Four Nations, s. 41.

⁷⁶ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 30-31.

⁷⁷ WELSH, F., The Four Nations, s. 40, 42, 46 a 49.

⁷⁸ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 37.

kterí dosud udržují jejich starobyrou kulturu převzatou přímo z římské Británie. Významnější než jakákoliv fyzická bariéra však byla propast jazyková.⁷⁹

Anglosasům se nikdy nepodařilo Skotsko nebo Wales dobýt.⁸⁰ Nicméně, nájezdy Vikingů a sporadické útoky vedené⁸¹ z anglické části Mercie přežívající za supervize Wessexu na západ od dánské hranice⁸² daly podnět velšským vládcům k alianci s králem Alfredem. Z jejich strany bylo uznáno určité nadřazené postavení anglických králů a začali fungovat jako *subreguli*, nebo-li podkrálové.⁸³

První polovinu 10. století v Anglii prostupovaly znovudobývání Danelaw – dánského území za dříve dohodnutou hraniční linií, kde mezitím Dánové efektivně zavedli vlastní zřízení a zvyky – a formování jednotné královské moci.⁸⁴ Vznik anglického království lze pak přiřadit k roku 927,⁸⁵ kdy král Wessexu Athelstan (924 – 939) posunul anglickou hranici z řeky Humber daleko na sever od města York a získal přísahu věrnosti, tj. závazek osobní podřízenosti vztahující se pouze na panovníka, jemuž byl učiněn, od králů Skotska a Strathclydu.⁸⁶

Institucionální uspořádání státu v dané době představovalo sofistikovanější verzi organizace⁸⁷ mající svůj původ už v 7. století. Vrcholné postavení zaujímal král. Zákony a listiny byly, nicméně, vydávány na shromážděních uskupení zvaném *witan*, který plnil funkci královské rady a sestával ze šlechticů, biskupů a řady mužů vlivných v krajích. Za vlády Athelstana se rozšířená rada, původně zahrnující vojenskou aristokracii, stala zavedenou institucí.

V rovině místní správy se Anglie členila na hrabství, *shires*, jejichž hranice se ustálily za panování krále Edgara (959 – 975), a to v podobě, v níž v zásadě přetrvaly až do roku 1974. Ještě v 9. století stál ve Wessexu v čele každého hrabství jakožto místní hodnostář přední velmož, starší čili hrabě, tzv. *alderman*, zřejmě za Athelstana však začalo hrabat ubývat, zatímco jejich význam se zvyšoval.

Po přelomu tisíciletí se znovu zintenzivnilo ohrožení ze strany Vikingů, král Æthelred II. Nerozhodný (979 – 1016) proto ze strategických důvodů pojal za manželku dceru vévody normanského. Za jeho vlády byl dále královský místní správce, *reeve*, přejmenován na *shire-reeve*, tedy na šerifa. Tento nejvyšší výkonný

⁷⁹ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 48.

⁸⁰ MORGAN, K. O. et al., *Dějiny Británie*, s. 82.

⁸¹ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 50.

⁸² MORGAN, K. O. et al., *Dějiny Británie*, s. 79-80 a 84.

⁸³ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 48 a 50.

⁸⁴ MORGAN, K. O. et al., *Dějiny Británie*, s. 80-81.

⁸⁵ ELTON, *Angličané*, s. 7.

⁸⁶ MORGAN, K. O. et al., *Dějiny Británie*, s. 81-82 a 84.

⁸⁷ MAUROIS, A., *Dějiny Anglie*, s. 27.

zástupce krále v hrabství pomalu přebíral stále více povinností aldermana, který se postupně připodobňoval hraběti 11. století (*earl*).⁸⁸

Během 10. a 11. století lze pozorovat anglikanizaci skotské správy včetně rozdělení Alby na hrabství. V druhém vymezeném století také rané skotské království pohltilo sousední celek, království Strathclyde.⁸⁹

V letech 1016 až 1035 vládl Anglii jako právoplatný král Dán Knut, což vedlo k přílivu Dánů do řad anglické šlechty. Knut rozčlenil Anglii na hrabčící panství Notrhumbrii, Mercii, Východní Anglii a Wessex.⁹⁰

Ačkoliv dopady působení Vikingů na Britských ostrovech byly značné,⁹¹ míra jejich vlivu se různila. V Irsku zůstali Norové fixováni na přístavy,⁹² resp. na jimi založené přístavní městské státy, z nichž první a nejmocnější byl Dublin,⁹³ jež koexistovaly s mnoha původními státy. Ve Skotsku si udrželi pobřeží Atlantiku a přilehlé ostrovy.⁹⁴ Wales rozsáhleji neovlivnili.⁹⁵ Dánové se naproti tomu stali integrální součástí Anglie, nicméně, si uchovali své odlišné zvyklosti. Po stránce jazykové si byly stará angličtina (*Old English*) a dánština dostatečně blízké, aby byly navzájem srozumitelné, do anglického jazyka ale pronikly i norské elementy.⁹⁶

Za posledního krále wessexské královské dynastie Eduarda Vyznavače (1042 – 1066) pak nebývale vzrostly kontakty s Normandií.

1.5 Normané a Anjouovci

Po porážce posledního „anglosaského“ krále Harolda II., hraběte z Wessexu, roku 1066 v bitvě u Hastingsu nastoupil na anglický trůn normanský vévoda Vilém. Přestože Normané přejali mnoho institucí, měl tento milník, považovaný Angličany za národní katastrofu, závažné důsledky, neboť v Anglii došlo k nastolení nejen nové královské dynastie, ale i nové vládnoucí vrstvy a nové kultury včetně jazyka.⁹⁷

Mocní představitelé hrabčících celků byli smeteni.^{98:99} Anglickou třídu vlastníků půdy, tj. venkovskou šlechtu ve smyslu držitelů pozemků čili *thény*,

⁸⁸ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 61-63, 73, 83, 85, 87-88, 90 a 562.

⁸⁹ WELSH, F., The Four Nations, s. 25 a 46.

⁹⁰ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 89.

⁹¹ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 28.

⁹² WELSH, F., The Four Nations, s. 45.

⁹³ MOODY, T. W., MARTIN, F. X. et al., Dějiny Irsku, s. 7, 67 a 100.

⁹⁴ WELSH, F., The Four Nations, s. 42 a 45.

⁹⁵ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 39-40.

⁹⁶ WELSH, F., The Four Nations, s. 45.

⁹⁷ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 90 a 95-99, 101 a 563.

⁹⁸ JOHNSON, P., Dějiny anglického národa, s. 53.

⁹⁹ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 46.

nahradila méně početná skupina baronů, většinou Normanů. Anglická aristokracie přestala existovat již za vlády Viléma I. Dobyvatele (1066 – 1087). Na její místo nastoupivší normanská šlechta si však zároveň podržela své statky na kontinentě. Anglie a Normandie tak splynuly v jediný politický celek, sdílející vládnoucí rod i elitní vrstvu. Normané, v zásadě Francouzi, si s sebou také přinesli francouzskou kulturu a samozřejmě francouzský jazyk.¹⁰⁰ Tři čtvrtiny ze zaokrouhleně 10 000 slov převzatých z francouzštiny do tzv. střední angličtiny (*Middle English*) se dosud používá. Toto rozšiřování slovní zásoby doprovázely rovněž změny struktury jazyka. Zatímco stará angličtina představuje prakticky cizí jazyk, střední angličtina byla již archaickou podobou dnešního jazyka.¹⁰¹

Další z významných změn bylo zavedení tzv. feudalismu. V rámci širokého vymezení termínu jakožto sociální struktury odvozující bohatství od držby pozemků, jimiž disponují příslušníci vládnoucí třídy, využívající práce rolníků vázaných k půdě, a kde zdrojem moci je panovník, který ji distribuuje mezi níže postavené lokální vládce v království, lze říci, že určitá forma feudalismu v Anglii existovala už před zábořem. Novost skutečného feudálního systému spočívala v tom, že stavěl dle aktuálních potřeb na organizaci vojenské, jež teprve následně ovlivňovala sociální a politické poměry ve společnosti. Vytvořily se formální vztahy založené ze strany pána na darování půdy v léno svým vazalům v protíváze k jejich závazkům poskytnutí vojenských služeb.¹⁰² Feudálnímu pánu, tedy králi, jako vazalové podléhali baroni, jejichž vlastními vazaly byli rytíři. Všechna léna si při dodržování zákonů zachovávala dědičný charakter.

Dřívějšímu witanu svým složením nyní odpovídal královský dvůr, nazývaný *Consilium* či *Curia Regis*. Třikrát za rok se svolávala rada, na níž se dostavovali baroni a také biskupové a opati jako královi leníci.¹⁰³

Za účelem rychlé stabilizace Walesu Vilém I. ustavil tři nová hrabata v Chesteru, v Herefordu a Shrewbury a v Pembroke, která si měla podrobit co možná největší díl velšského teritoria.¹⁰⁴ V polovině 12. století se již Wales dělil na tzv. Velšskou marku, *Marchia Walliae*, zabírající východ a jih území, kterou kontrolovali normanští páni, a na oblast na severu a západě, zůstávající v rukou nezávislých velšských vládců, tzv. *Pura Wallia*.¹⁰⁵

¹⁰⁰ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 89, 92, 99-101 a 105.

¹⁰¹ JOHNSON, P., Dějiny anglického národa, s. 62.

¹⁰² ELTON, Angličané, s. 36-38.

¹⁰³ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 47, 61 a 65.

¹⁰⁴ WELSH, F., The Four Nations, s. 54-55.

¹⁰⁵ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 66.

Vlivem sňatkové politiky se brzy na anglický trůn dostala dynastie z Anjou. Za vlády krále Jindřicha II. (1154 – 1189) z rodu Plantagenetů se z Anglie stala součástí větší říše, postupně bylo „dobyto“ Irsko. Jeho nejmladší syn Jan (1199 – 1216) však v prosinci 1203 většinu pevninských držav včetně Anjou a Normandie pozbyl ve prospěch francouzského krále.¹⁰⁶ V důsledku řady sporů i neúspěchů v domácí i v zahraniční politice vypukla roku 1215¹⁰⁷ v Anglii vzpoura a po „obsazení“ Londýna v červenci v témže roce vzbouřenci přiměli Jana přijmout dokument známý jako *Magna Charta Libertatis*.¹⁰⁸ Londýn získal již v roce 1191 statut samosprávné městské obce¹⁰⁹ a díky podpoře vzpoury proti králi pak dosáhl i postavení kolektivního držitele půdy, což mu zajistilo pozici ve feudální soustavě.

V případě Velké listiny se nejednalo o pojetí svobod v moderním smyslu. V dané době se tímto pojmem mínily výsady udělené králem, např. povolení městům samostatně si volit své úředníky. Hlavním předmětem Velké listiny svobod byla snaha, aby panovník respektoval platné zvyklosti a získaná feudální privilegia svých poddaných. Baroni do Listiny rovněž inkorporovali požadavek, aby se občasný záměr krále vybrat mimořádnou daň jdoucí nad rámec feudální smlouvy podmiňoval jeho žádostí o schválení.¹¹⁰ Otázka zdanění pak přímo souvisela s utvářením zastupitelských institucí. Se zvyšujícím se podílem královských důchodů pocházejícím z výběru daní rostla totiž potřeba mechanismu, který by umožňoval dosažení souhlasu. Již za Jindřicha II. došlo ke změně pozemkové daně na daň založenou na odhadu příjmů a movitého majetku. S ní je spojen vývoj parlamentu.¹¹¹

Jeden z významů Velké charty tedy také tkvěl v ukončení nijak neomezované vlády králů anglo-normanského období. Navzdory tomu, že dokument několikrát potvrdil, ho však po Janovi vládnuvší Jindřich III.¹¹² (1216 – 1272)¹¹³ nedodržoval a tendoval k absolutistické vládě. Navíc se v době nastupujícího „nacionalismu“ obklopoval cizinci včetně své manželky a jejích příbuzných.¹¹⁴ Mezi lety 1258 až 1265 tak došlo ke krizi.¹¹⁵ V čele opozice proti králi stál jeho švagr Šimon z Montfortu, hrabě z Leicesteru.¹¹⁶ Ten roku 1264¹¹⁷ zvítězil nad královskou

¹⁰⁶ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 112-113, 115-116, 118-119 a 121-122.

¹⁰⁷ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 94-96.

¹⁰⁸ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 123.

¹⁰⁹ ELTON, Angličané, s. 63.

¹¹⁰ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 96-98 a 100.

¹¹¹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 115 a 135-138.

¹¹² MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 97 a 110-111.

¹¹³ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 124.

¹¹⁴ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 110-111.

¹¹⁵ ELTON, Angličané, s. 65.

¹¹⁶ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 112.

armádou v bitvě u Lewesu, zajal krále i následníka trůnu, lorda Eduarda, a jménem panovníka svolal parlament – samotný výraz *„parliament“* byl v Anglii užíván již od roku 1239, tehdy se jím ale označovala pouze rozprava Velké rady – klíčovým se ovšem stal parlament svolaný Montfortem v roce 1265, na němž měli vedle lordů, tj. vyšších církevních hodnostářů a velmožů, participovat, prozatím v poradní funkci, rovněž dva rytíři za každé hrabství a dva měšťané za každé město či městys.¹¹⁸

Téhož roku byl však Šimon z Montfortu u Eveshamu poražen¹¹⁹ uprchlým lordem Eduardem a v bojích zabit.¹²⁰ Přesto právě za vlády Eduarda I. (1272 – 1307)¹²¹ vznikl parlament dvoukomorový, což umožnily dvě skutečnosti : ústup duchovenstva od zastoupení v této instituci – zůstavší biskupové se nyní neúčastnili zasedání jako představitelé církve, nýbrž jako držitelé půdy, a tudíž jako feudální aristokraté – a svazek drobné šlechty, tedy rytířů, s měšťany, který vyplynul z permanentního kontaktu obou společenských tříd v každodenním životě. Dolní sněmovna, *House of Commons*, se ovšem nestala komorou zastupující obecný lid, ale obce, tj. hrabství, města a university – původně výraz *„universitas“* značil jakýkoliv spolek,¹²² teprve přibližně od druhé poloviny 13. století se postupně zakládaly univerzity jakožto vzdělávací instituce.¹²³ Anglie tak přešla od osobních a feudálních vztahů ke vztahům mezi panovníkem a stavy, tzn. obcemi království.¹²⁴

Panování Jindřichova následníka zvaného „*Longshanks*“ se, nicméně, ukázalo být zásadním zejména v určení budoucího vývoje dění ve Walesu, Skotsku a Irsku. Ve Walesu byl s konečnou platností dokončen anglický zábor, ve Skotsku tyto snahy stejnou měrou selhaly a v Irsku zůstala situace fluidní, vyznačující se pokračujícím rozdělením a nepokoji.¹²⁵ V každém případě ale Eduard I. započal proces, který nakonec vedl k politickému včlenění všech tří území do království, v němž svrchované vládnoucí postavení zastávala Anglie.¹²⁶

V období let 1276 až 1284 se Eduard zabýval především Walesem.¹²⁷ Využitím relativní slabosti Jindřicha III. se vládci Gwyneddu, Llywellynu ap Gruffuddovi, podařilo k roku 1263 ovládnout celý Wales. V září 1267 poté ve

¹¹⁷ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 125.

¹¹⁸ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 113-115.

¹¹⁹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 125.

¹²⁰ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 115.

¹²¹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 125.

¹²² MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 100, 103 a 123-125.

¹²³ ELTON, Angličané, s. 61.

¹²⁴ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 100.

¹²⁵ WELSH, F., The Four Nations, s. 79.

¹²⁶ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 91.

¹²⁷ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 126.

smlouvě z Montgomery anglický král uznal existenci velšského knížectví a Llywellynovo přední postavení jakožto knížete (z) Walesu. V letech 1276 až 1277 proti němu nový vládce Anglie vedl tažení a uspěl. Eduard I. po svém vítězství donutil velšského knížete přijmout ve smlouvě z Aberconwy z roku 1277 velmi ponižující podmínky a svůj triumf korunoval vybudováním řetězce mocných hradů a dosazením svých věrných na vojensky významná místa v Gwyneddu. V roce 1282 vypuklo ve Walesu povstání, do jehož čela se posléze postavil právě Llywellyn. Eduard odpověděl vysláním obrovské armády. Ještě téhož roku však byl Llywellyn ap Gruffudd zavražděn, pravděpodobně jedním ze zradivších pánů Velšské marky.¹²⁸ Král Anglie ve válce z let 1282 až 1283 zvítězil, tzv. Velšským statutem z roku 1284 rozdělil nově získaná území po anglickém způsobu na hrabství, zavedl v nich anglické obecné právo¹²⁹ a nechal dobudovat pásmo hradů, obávaných symbolů anglonormanské dominance. Velšané byli nejen porobeni, ale i silně diskriminováni, navíc čelili snahám ze strany Angličanů zbavit je jejich identity.

Z pěti anglickou korunou držných hrabství bylo také vytvořeno knížectví Severního Walesu.¹³⁰ To roku 1301 dostal v léno králův nejstarší syn, jenž se tím stal vůbec prvním princem z Walesu, který rodem byl Angličan.

Od dobytí Eduardem došlo ve Walesu k mnoha vzpourám, vyvrcholivších¹³¹ „národním“ povstáním započatém v září 1400 Owainem Glyndwrem, jenž roku 1404 dvakrát svolal „národní“ parlament. V roce 1410 ale bylo povstání fatálně zasaženo a postupně zlikvidováno a Velšané se nadlouho stali obyvateli druhé kategorie. Žádné další větší povstání tohoto druhu proti anglické koruně se již neuskutečnilo.¹³²

Od smrti jednoho z vládců roku 1034 bylo království Alba v latinsky psaných pramenech uváděno pod názvem *Scotia*. Teprve od 13. století však toto pojmenování zemí podřízených králi Skotů označovalo také území jižně od linie řek Clyde a Forth. Během 12. a 13. století došlo k velkému vzestupu Skotska a jeho přeměně ve stát novějšího typu, k jehož standardům náležela národní svrchovanost, parlament, vzniklý ze shromáždění členů rozšířeného královského dvora, královské či tzv. velké rady, a povědomí o národu. Zásadní roli v tomto procesu sehrály změny ve většinou gaelské kultuře Skotska akcelerované příchodem cizích kolonistů včetně šlechty. Hlavním zdrojem inovací byla Anglie, nicméně, poangličťování probíhalo pouze do určité míry. Na rozdíl od Walesu či Irska se angličtí Normané ve Skotsku usazovali

¹²⁸ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 90-93.

¹²⁹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 126 a 128.

¹³⁰ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 94-95 a 102-106.

¹³¹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 154-155.

¹³² JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 102 a 116-118.

se svolením tamních králů a uznávali jejich nadřazenost, protože bylo skotské království schopno absorbovat příchozí vlivy a přizpůsobit je vlastním potřebám. Každopádně tento nový stát vyrůstal na spojení nových idejí a keltských tradic.

Roku 1286 náhle zemřel skotský král Alexandr III. (1249 – 1286). V září 1290 pak při plavbě do Skotska zesnula i jeho jediná dědička, vnučka Markéta, zvaná Norská Panna. Eduardovi I. se naskytla příležitost a jako lenní pán Skotska – za hrabství Huntigdon získané Skoty v roce 1113 – trval na naplnění práva rozhodnout vzniklý spor o nástupnictví. Ze skotských velmožů zvolil Jana Balliola, který mu musel záhy po korunovaci roku 1292 složit přísahu věrnosti jako jeho vazal.¹³³ Po snaze Eduarda uplatnit svou svrchovanost za hranicí formálního svazku ale Jan Balliol reagoval spojením se s králem Francie a vypovězením poslušnosti.¹³⁴

Následujícího roku, tj. 1296, uspořádal anglický král tažení, při kterém porazil a donutil k abdikaci Jana Balliola a chopil se ve Skotsku moci jako suverénní vládce. Roku 1297 ale po celém skotském království vypuklo na protest povstání, které vyústilo v obnovení války ztělesněné venkovským šlechticem Williamem Wallacem. Rok 1305 sice pro Eduarda I. znamenal porážku skotských rebelů, avšak počátkem roku 1306 uchvátil skotskou korunu Robert Bruce jako Robert I. (1306 – – 1329) a iniciativa přešla na stranu Skotů. V důsledku neustálých bojů o území se do roku 1400 stala jedním z rysů skotského kolektivního vědomí silná anglofobie.

V roce 1371 pak na skotský trůn nastoupil Robert Stewart (Stuart) jako král Robert II. (1371 – 1390), vnuk Roberta Bruce, a s ním i nová vládnoucí dynastie.¹³⁵

Irové sice byli svou kulturní svébytností podněcováni k politickému sjednocení, nedařilo se jim však překonat překážky dané komplikovanými geografickými podmínkami ostrova, což nebyl faktor jediný, přesto významný.

Přítomnost Normanů se nezapsala do irských dějin jen negativně. Irsko sice násilně dobývali a měnili, paralelně se mu ale přizpůsobovali. Ze společenských tříd tak eliminovali pouze gaelskou šlechtu v rámci boje o moc. Mnozí kolonisté dokonce přijali irskou kulturu. Normané v Irsku zavedli centralizovanou správu. V zemi fungovala hrabství a území s královskými privilegii, z nichž jedním byl Ulster. Irové od kolonizátorů převzali i instituci zákonodárního sboru. Původně ho tvořili urození světští a církevní představitelé, později se do něj začali volit také zástupci hrabství, privilegovaných oblastí, měst a také nižšího duchovenstva, čímž se reprezentace stala kompletní. Roku 1300 kromě naposledy zmíněných zasedli prvně všichni společně.

¹³³ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 34, 37-40, 44, 46, 50 a 60.

¹³⁴ MAUROIS, A., Dějiny Anglie, s. 129.

¹³⁵ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 43, 46, 66-68, 70, 73, 75, 79 a 285-286.

Do roku 1250 získali Normané tři čtvrtiny z celého irského území, poté však jejich aktivita začala klesat. Problém tkvěl v tom, že Irsko ovládli jen částečně a nikdy jej fakticky nedobyli. Angličtí králové ho dosti zanedbávali.¹³⁶ Konkrétně Eduard I. z něj jen odčerpával veškeré možné zdroje na vedení válek.¹³⁷ Od roku 1300 se proto situace vyvíjela v duchu krize a úpadku. Gaelům se podařilo dobýt velkou část uzmutých území zpět, přesto na svržení nadvlády Anglie nedošlo.¹³⁸

Eduard I. představoval spojení normanského a anglosaského elementu a po dlouhé době byl vladařem považovaným za skutečně anglického krále, což ukazoval i jeho hlavní cíl, tedy nikoliv obnova kontinentální říše, ale budování monarchie na Britských ostrovech. Za jeho vlády se rovněž na místo hlavního jazyka opět pozvedla angličtina, která až dosud přežívala mezi lidovými vrstvami.¹³⁹

1.6 Od válek růží k impériu

Po stoleté válce (1338 – 1453)¹⁴⁰ došlo v Anglii k občanské válce známé jako války růží (1455 – 1485).¹⁴¹ Z bitvy na Bosworthském poli v srpnu 1485,¹⁴² která ji ukončila,¹⁴³ vzešel vítězně Jindřich Tudor, který následně získal korunu jako Jindřich VII. (1485 – 1509) a založil novou královskou dynastii. Zmíněný řetězec válečných střetů však nepůsobil pouze rozkladným způsobem, neboť paradoxně přivedl Angličany k vyhraněnějšímu vnímání národní identity.

V 16. století se v Anglii začal šířit luteránský protestantismus. V souvislosti s rozvodem s Kateřinou Aragonskou Jindřich VIII. (1509 – 1547) v součinnosti s parlamentem, jenž prvně v anglické historii vystupoval spolu s panovníkem jako zákonodárný sbor disponující veškerými pravomocemi, ve 30. letech daného století vydal sérii zákonů, které znamenaly zrušení podřízenosti Anglie vůči Římu, přičemž svrchovanou hlavou anglické církve se stal sám král. Na konci 40. a během 50. let bylo tohoto postavení monarchy užito jako instrumentu k protestantské reformaci.¹⁴⁴

30. léta 16. století byla zásadní i z jiného důvodu. Přinesla totiž novou etapu snah o vytvoření unitárního anglického státu.¹⁴⁵ Hlavním tvůrcem politiky za vlády

¹³⁶ MOODY, T. W., MARTIN, F. X. et al., Dějiny Irska, s. 7, 99-101, 104-105 a 114.

¹³⁷ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 158.

¹³⁸ MOODY, T. W., MARTIN, F. X. et al., Dějiny Irska, s. 99, 104 a 112.

¹³⁹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 119.

¹⁴⁰ MOODY, T. W., MARTIN, F. X. et al., Dějiny Irska, s. 114.

¹⁴¹ ROVNÁ, Lenka A., Kdo vládne Británii?, s. 130.

¹⁴² MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 189.

¹⁴³ ROVNÁ, Lenka A., Kdo vládne Británii?, s. 130.

¹⁴⁴ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 154, 189, 211, 221-223 a 568-569.

¹⁴⁵ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 129-130.

Jindřicha VIII. byl až do svého pádu v červnu 1540 Thomas Cromwell.¹⁴⁶ Jeho ústřední strategií byla jednota, uniformita a administrativní efektivita v rámci všech částí království. Za účelem plné inkorporace Walesu do anglického království v roce 1536 představil první *Act of Union*, jenž po anexi z roku 1284 oficiálně připojil Wales k Anglii, zrušil rozdělení mezi knížectvím Severního Walesu a Velšskou markou a inicioval kulturní integraci, přesněji asimilaci, Velšanů považovaných za kulturně méněcenné zavedením angličtiny jakožto tamního úředního jazyka.

Z dnešního pohledu ale byla populace Walesu početně malá a široce rozestá, lidé se obvykle identifikovali s rodným krajem a v malých místních komunitách pěstovali staré obyčeje, přičemž důležitou pozici zastávala ústní lidová slovesnost. Právě tato lidová kultura prokázala velkou odolnost vůči změnám. Vůbec nejtrvalejší a také nejvýznamnější znak etnické identity Velšanů představoval jejich jazyk.¹⁴⁷

Směřování k politickému sjednocení Britských ostrovů získalo nový výraz v průběhu 17. a zejména na počátku 18. století. Navzdory úsilí Jindřicha VIII. se vztahy Skotska s Francií i Římem nijak neměnily a zůstávaly na velmi dobré úrovni. Po předčasné smrti skotského krále Jakuba V. (1528 – 1542) ale po něm zůstala jediná právoplatná dědička, teprve týden stará Marie Stuartovna, a nastalo období občanských nepokojů. Konflikty uvnitř země vyvrcholily v 60. letech za Mariiny vlády, a to nucenou abdikací této katolické panovnice, po níž se Skotsko přeměnilo z katolicky orientované monarchie spřízněné s Francií v kalvínský protestantismus vyznávající království svázané s Anglií.¹⁴⁸ Po smrti anglické královny Alžběty I. (1558 – 1603)¹⁴⁹ v roce 1603 došlo k personální unii mezi Skotskem a Anglií, kdy skotský král Jakub VI. (1567 – 1625) nastoupil na anglický trůn jako Jakub I.

Na počátku 18. století si politici jak v Anglii, tak ve Skotsku byli vědomi skutečnosti, že vlivem dlouhodobé krize z předchozího století již není svazek království formou společného panovníka nadále udržitelný.¹⁵⁰ Po dohodě obou dosud samostatných zemí o spojení tak na základě *Union with Scotland Act* z roku 1706 a *Union with England Act* z roku 1707 proběhla unie konstituční a vzniklo Spojené království Velké Británie (*United Kingdom of Great Britain*). Součástí procesu bylo splynutí skotského a anglického parlamentu,¹⁵¹ čímž se utvořil parlament britský,¹⁵² a Skotové vyslali své zástupce do obou komor sídlících ve Westminsteru. Nejednalo

¹⁴⁶ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 224.

¹⁴⁷ JENKINS, G. H., A Concise History of Wales, s. 103, 129-133, 135-136, 143-144 a 146.

¹⁴⁸ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 87, 93-95, 102-104, 107 a 114.

¹⁴⁹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 260 a 568.

¹⁵⁰ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 87, 114-115, 130-136 a 286.

¹⁵¹ BRAZIER, R., Constitutional Reform, s. 109.

¹⁵² NORTON, P., Parliament in British Politics, s. 12.

se ale o kompletní sloučení zemí, jelikož si Skotsko ponechalo vlastní církev,¹⁵³ právní a soudní systém, místní správu i systém vzdělávání.¹⁵⁴ Společenská a kulturní nezávislost¹⁵⁵ v kombinaci s politickou stabilitou a ekonomickým růstem, jež spojení přineslo,¹⁵⁶ a přenecháním správy skotských záležitostí ve většině případů v rukou samotných Skotů tak v 19. století vedly k absenci otevřených separatistických nálad ve Skotsku. Závažné snahy o „přizpůsobení“ skotské společnosti nebyly časté.¹⁵⁷

Do 15. století se původní anglická kolonie v Irsku zmenšila na území na východě ostrova, zahrnující i Dublin, zvané Koloví (*Pale*). Gaelští Irové si navíc uchovali vlastní instituce a kulturu a navzdory působení Angličanů si udrželi svou národní identitu. Vláda Jindřicha VIII. znamenala obrat v dosavadním přístupu k zemi. Nová dobyvačná a asimilační strategie ale pouze ještě více rozdmýchávala nepřátelství panující mezi oběma stranami již od počátku. Kromě politiky unifikace přinesl anglický král Irsku jako součást „přizpůsobovacích“ metod také reformaci. V oblastech kontrolovaných Gaely však byla stará církev pevně ustavena skrze svébytnou organizaci, a proto měla reformace v Irsku malý efekt. Katolicismus dokonce začal fungovat jako integrační prvek a posiloval rezistenci vůči Anglii.

Politika poangličťování, nicméně, Tudorovcům vycházela, ovšem s jedinou důležitou výjimkou, a tou byl Ulster, který změny odehrávající se v ostatních částech země nezasáhly. Ulster představoval jakousi zmenšenou verzi Irska. Angličané v něm viděli symbol všech jejich potíží v Irsku a v závěru 16. století se zaměřili výhradně na jeho ovládnutí, jež se nakonec ukázalo jako vůbec nejkomplicovanější. Snahy o podrobení země se završily¹⁵⁸ v době úmrtí Alžběty I.,¹⁵⁹ kdy skončily boje o Ulster a byla nastolena svrchovaná anglická vláda nad celým ostrovem.

Londýn poté za účelem řešení situace v Irsku sáhl k osvědčenému postupu, ke kolonizaci. Katoličtí Irové byli zbavováni půdy, kterou získávali protestantští kolonisté. Ulster se stal nejsystematičtěji kolonizovaným územím v celém Irsku. Přistěhovalci, z nichž velkou část tvořili Skotové, si s sebou přinesli své tradice i způsob života, což vedlo ke vzniku společnosti odlišné svou povahou od původních místních zvyků i od zbytku Irska. Irští katolíci byli diskriminováni, i když v druhé polovině 18. století došlo k určitému uvolnění.¹⁶⁰

¹⁵³ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 136-137.

¹⁵⁴ BRAZIER, R., Constitutional Reform, s. 109.

¹⁵⁵ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 137.

¹⁵⁶ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 110.

¹⁵⁷ WORMALDOVÁ, J. (ed.), Dějiny Skotska, s. 187.

¹⁵⁸ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 7, 13, 114, 130, 133-135 a 138.

¹⁵⁹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 260.

¹⁶⁰ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 13, 130, 142, 143-145, 164 a 173.

Do roku 1801 bylo Irsko s Anglií a později Velkou Británií svázáno formou personální unie.¹⁶¹ Kvůli přítomnému napětí a střetům se však britský premiér William Pitt ml. (1759 – 1806)¹⁶² rozhodl prosadit rázné řešení „irského problému“ v podobě úplného spojení obou zemí. K 1. lednu 1801¹⁶³ vzniklo Spojené království Velké Británie a Irsko. Irský parlament sídlící v Dublinu zanikl¹⁶⁴ sloučením s londýnskou legislaturou do nového Parlamentu Velké Británie a Irsko,¹⁶⁵ kam Irové vyslali svých 100 poslanců do dolní komory a 32 zástupců do Sněmovny lordů.¹⁶⁶

Je možné říci, že Irsko se stalo jakousi laboratoří britské kolonizace a Ulster jejím prototypem. Dalším krokem či výzvou bylo přenesení získaných zkušeností mimo Britské ostrovy. Během 17., 18. a 19. století moc ostrovního království expandovala a postupně se utvořila největší říše, jaká kdy byla v historii zaznamenána.¹⁶⁷ Svůj největší teritoriální rozmach zaznamenalo britské impérium v roce 1921, kdy zahrnovalo území rozpínající se od Evropy, kde kromě domovské země obsahovalo také Kypr, přes Afriku a Asii až po Pacifik. Říše postavená na obchodu, kolonizaci a dobývání čítala mezi 400 a 500 milióny obyvatel a rozkládala se na téměř 230 milíonů km², tj. kolem 40 % celkové rozlohy pevniny na světě.¹⁶⁸ Paralelně se ovšem Spojené království zabývalo jedním významným domácím problémem.

1.7 Rozdělení Irsko

19. století bylo obdobím zrodu moderního irského nacionalismu a po celou dobu jeho trvání se ozývaly hlasy volající po obnovení irské autonomie ze strany majoritního katolického obyvatelstva.¹⁶⁹ Spojení obou celků navíc nevyřešilo ekonomické a sociální problémy země a lhostejná reakce Británie na velký hladomor v Irsku ve 40. letech vymezeného století přivedla převážnou většinu irských katolíků k přesvědčení, že problémy Irsko mohou být vyřešeny jen odtržením od Británie, nebo alespoň revizí podmínek unie zahrnující ustavení irského parlamentu.¹⁷⁰ Britský ministerský předseda William Ewart Gladstone (1809 – 1898) přistoupil na řešení

¹⁶¹ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irsko, s. 18.

¹⁶² MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 384 a 640.

¹⁶³ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irsko, s. 186 a 361.

¹⁶⁴ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irsko, s. 20-21.

¹⁶⁵ BRAZIER, R., Constitutional Reform, s. 109.

¹⁶⁶ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irsko, s. 21.

¹⁶⁷ FERGUSON, N., Empire, s. xi, 57 a 365.

¹⁶⁸ KAVANAGH, D. et al. British Politics. s. 108.

¹⁶⁹ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irsko, s. 23 a 25.

¹⁷⁰ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 17.

situace v Irsku formou splnění požadavku na samosprávu,¹⁷¹ jeho dva návrhy na zavedení *home rule* v letech 1886 a 1893 ale Westminster odmítl, což odpovídalo postoji irských protestantů, kteří chtěli naopak zachovat politickou unii obou zemí jako ochranu proti případným represím ze strany katolíků.¹⁷²

Mezi významná uskupení angažující se na poli „irské otázky“ patřili tzv. feniáni či přesněji Irské republikánské bratrstvo (IRB), vzniklé roku 1858¹⁷³ v důsledku zmíněného hladomoru z let 1845 až 1846,¹⁷⁴ a v roce 1908 ustavená politická strana *Sinn Féin* (My sami). Oba subjekty spojovaly separatistické tendence, zatímco ale *Sinn Féin* praktikovala politiku pasivního odporu a jako aktuálně nadějnější koncept prosazovala duální monarchii, IRB se snažilo o nastolení irské republiky za použití ozbrojené síly.¹⁷⁵

Za premiéra Herberta Henryho Asquitha (1852 – 1928)¹⁷⁶ byl sice roku 1914 přijat zákon obnovující irskou autonomii, *Government of Ireland Act*, jeho účinnost však byla pozastavena v souvislosti s první světovou válkou do doby, než bude válečný konflikt ukončen.

Z iniciativy IRB došlo v Dublinu o Velikonocích 1916 k ozbrojenému povstání, které sice bylo rychle potlačeno, ale neadekvátnost britské reakce na něj vyvolala nárůst podpory hnutí odporu směřující proti britské vládě i unii mezi širokou veřejností. Na pozici vlajkové loď hnutí za nezávislost se poté dostala *Sinn Féin*,¹⁷⁷ která začala podporovat vznik Irské republiky,¹⁷⁸ a jeho hlavními představiteli se stali Éamon de Valéra¹⁷⁹ (1882 – 1975)¹⁸⁰ a Michael Collins¹⁸¹ (1890 – 1922),¹⁸² jenž se postavil do čela ozbrojených složek *Sinn Féin*, známých pod názvem Irská republikánská armáda (*Irish Republican Army*) (IRA). Collins později zacíлил aktivity organizace hlavně na speciální jednotky policie, tzv. „*Black and Tans*“, které britská vláda ustavila právě kvůli rostoucímu počtu útokům prováděné IRA. Násilná povaha akcí těchto jednotek proti reálným či domnělým

¹⁷¹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 437 a 624.

¹⁷² ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 25.

¹⁷³ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 212.

¹⁷⁴ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 437.

¹⁷⁵ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 229-230.

¹⁷⁶ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 614.

¹⁷⁷ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 25-27.

¹⁷⁸ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 238.

¹⁷⁹ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 27.

¹⁸⁰ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 648.

¹⁸¹ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 27.

¹⁸² MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 618.

členům IRA z nich vytvořila jeden ze symbolů britských represí během války za nezávislost.¹⁸³ Boje trvaly od počátku roku 1919 do července 1921.¹⁸⁴

Mezitím britský parlament v roce 1920 schválil nový *Government of Ireland Act*,¹⁸⁵ který zakládal ustavení dvou vlád a dvou parlamentů – jeden pro šest hrabství na severovýchodě země, jež později utvořila Severní Irsko, a druhý pro zbývající část ostrova, která měla být pojmenována Jižní Irsko.¹⁸⁶ Zatímco však ta část normy, jež se vztahovala na severoirskou oblast, vešla v platnost a byla s úspěchem aplikována v průběhu roku 1921, přičemž se stala základem politického a ústavního systému Severního Irska, ostatní ustavení zákona nikdy nedošla naplnění.

Po uzavření příměří mezi *Sinn Féin* a britskou vládou v červenci 1921 následovalo několik měsíců vyjednávání, která dne 5. prosince téhož roku zakončil podpis kompromisní Anglo-irské dohody přiznávající Irsku statut „pouhého“ *dominia*.¹⁸⁷ Smlouvou se ustavil Svobodný irský stát (*Saorstát Éireann / Irish Free State*). Působnost dokumentu zahrnovala celý ostrov, avšak Severnímu Irsku, v němž protestantská většina vehementně brojila proti autonomii, bylo umožněno se ze smlouvy vyvázat, což bez prodlení udělalo.¹⁸⁸ Uznáním Svobodného irského státu britským parlamentem v roce 1922 vzniklo Spojené království Velké Británie a Severního Irska.¹⁸⁹

Dáil Éireann nebo-li Irský sněm, kterým se původně ustavila *Sinn Féin* po zisku většiny irských křesel v parlamentních volbách v prosinci 1918,¹⁹⁰ v říjnu 1922 přijal první irskou ústavu stavící na Anglo-irské dohodě. V roce 1937 byl schválen nový ústavní dokument, jenž dodnes slouží jako základ ústavního a politického uspořádání Irské republiky, která však byla oficiálně vyhlášena až v roce 1949.¹⁹¹

1.8 Anglická a britská národní identita versus role parlamentu

Pro většinu klasických sociologů představoval národ vnější politickou formu společnosti a společnost odkazovala na vnitřní struktury sociální organizace, která dodávala podstatu politické formě jakožto reálné entitě. Přitom dnes sociologové běžně odlišují společnost od národa, a to zejména v anglofonních částech světa, tj.

¹⁸³ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 27-28.

¹⁸⁴ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 239.

¹⁸⁵ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 25.

¹⁸⁶ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 241 a 243.

¹⁸⁷ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 25-26 a 29.

¹⁸⁸ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 238.

¹⁸⁹ BRAZIER, R., Constitutional Reform, s. 109-110.

¹⁹⁰ MOODY, T. W. et al., Dějiny Irska, s. 240 a 242.

¹⁹¹ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 31 a 34.

Spojeném království, Spojených státech a zemích Commonwealthu. Příčina tkví v tamním specifickém sociálním, politickém i ekonomickém vývoji.¹⁹²

V anglosaském pojetí je původ či počátek anglického národa spojen s vytvářením mocného státu. Nejvýznamněji jeho budování ovlivnilo zvykové právo (*common law*). Anglické království disponovalo suverenitou, přesto se panovník, který ji personifikoval, s tímto státem neztotožňoval ve smyslu známého výroku Ludvíka XIV. Středověká a raně moderní autorita se v něm skládala ze dvou základních prvků – práva, vztahujícího se na všechny poddané, a monarchy, ve funkci dohlázeatele a prosazovatele tohoto práva, které však nenáleželo jemu, nýbrž anglickému lidu. Každá instituce státu pak sice přidávala monarchii na síle, zároveň však odčerpávala část autority královskému úřadu. Parlament také vyrůstal na mocenském postavení krále, paralelně se ale nepovažoval za majetek koruny. Idea anglického národa „ztělesněného“ zvykovým právem a reprezentovaného parlamentem poskytla jeho příslušníkům představu společné anglické identity oddělené od jejich běžných životů. Stát a národ tak v anglickém pojetí stály těsně vedle sebe. Po tudorovské církevní revoluci anglický stát při pohledu na sebe samý spatřoval jediného vladaře, právní systém, parlament, církev i jediný jazyk. V 17. století se navíc na základě Velké listiny začal objevovat postoj, že se Angličané rodí svobodní a tato idea se nadále rozvíjela ve století následujícím.¹⁹³

Nejprve jako Anglie, pak Británie, se britský stát postupně vyvíjel stylem neporušeného kontinua a jen velmi vzácně musel „promýšlet“ svou pozici, roli a odůvodnění jakožto národa nebo ve vztahu k národu. Podstatné bylo, že lidé mluvili anglicky a že se řídili anglickými zákony.¹⁹⁴ V 18. století přišel Adam Smith (1723 – 1790),¹⁹⁵ který se navzdory téměř výhradní propagaci jeho práce v oblasti ekonomie zajímal více o teorii morální spravedlnosti a sociální a politické vztahy, s představou individua nezatíženého sociální kontrolou a restrikcemi a hledajícího vlastní naplnění. V této optice tak byla společnost degradována na obstrukci realizace jednotlivce. Popsaná perspektiva, která se v anglofonním světě stala dominantní, vysvětluje, proč společnost a také národ jakožto specifické entity nemají v britské intelektuální tradici pevnou nebo jasně vymezenou roli či pozici. Tato nevyhraněnost až vágnost a proměnlivost se odráží rovněž v britském pohledu na národní identitu (*nationhood*). Britové, obzvláště jejich anglický střed, tak považují

¹⁹² DINGLEY, J., *Nationalism, Social Theory and Durkheim*, s. 1.

¹⁹³ COLLS, R., *Identity of England*, s. 13-15, 18-20 a 22.

¹⁹⁴ DINGLEY, J., *Nationalism, Social Theory and Durkheim*, s. 2.

¹⁹⁵ HEYWOOD, A. *Politologie*. s. 202.

za obtížné určit, co to znamená být Britek, a přinejlepším jsou schopni popsat tento „stav“ negativně, například popisem toho, čím se liší od cizinců.¹⁹⁶

V 19. století se potom jakási národní identita přesunula od anglického práva a britské svobody směrem k Ústavě¹⁹⁷ – představa britské identity (*Britishness*) zahrnuje myšlenku, že „ *the constitutional people is the sovereign people*“¹⁹⁸ – a k impériu.¹⁹⁹ Zatímco v kontinentální Evropě v této době nabývaly tvaru moderní představy o národu i jejich užití v praxi, Británie se zabývala budováním ohromné říše, tudíž její identita byla spjata s imperialismem, pro něhož hranice hrály druhotnou roli. Společnost a národ se tak nestaly předměty zkoumání, neboť byly vnímány jako prchavá a pomíjivá matérie. Takovéto postoje se šířily také impériem, i když patrně ne v plném rozsahu, jelikož zanedlouho začaly kolonie o daných tématech přemýšlet v souvislosti s požadavky na nezávislost.²⁰⁰ Smrtí královny Viktorie v roce 1901 poté skončilo jedno specifické období dějin Británie.²⁰¹

Od onoho kontinuálního vývoje britského státu se částečně odvíjí i jakási neochota k teritoriální police všeho druhu, což souvisí i s přítomnou snahou o unitární formát uspořádání, zejména v Anglii. Tato „unitárnost“, vyjádřená svrchovaností westminsterského parlamentu, který jednoznačně získal ústřední postavení v britském politickém systému, se stala jedním z nejsilněji vnímaných implicitních chápání britské ústavy.²⁰²

¹⁹⁶ DINGLEY, J., Nationalism, Social Theory and Durkheim, s. 2-3.

¹⁹⁷ COLLS, R., Identity of England, s. 28

¹⁹⁸ AUGHEY, A., Nationalism, Devolution and the Challenge to the United Kingdom State, s. 27.

¹⁹⁹ COLLS, R., Identity of England, s. 28.

²⁰⁰ DINGLEY, J., Nationalism, Social Theory and Durkheim, s. 3.

²⁰¹ MORGAN, K. O. et al., Dějiny Británie, s. 432.

²⁰² BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 1-2.

2. Devoluce ve Spojeném království

V průběhu 20. století měly na britskou politiku silný dopad teze o relativním, tedy v dimenzi porovnání s obdobnými zeměmi, politickém a ekonomickém „úpadku“ Spojeného království. Ačkoliv se pozornost monarchie s koncem druhé světové války upřela více na domácí záležitosti, zejména na rekonstrukci hospodářství, musela paralelně v koloniích čelit vzestupu hnutí zaměřených proti koloniální správě a požadujících národní nezávislost. Bezprostředně po válce pak došlo k ústupu impéria a zatímco se role Británie na mezinárodním poli po druhé světové válce začala měnit, objevil se dojem, že se země ekonomicky propadá pod úroveň států jako Francie, Německo, Japonsko nebo Spojené státy. V 70. letech se situace zdála být ještě horší, a to, mimo jiné, v souvislosti s vysokou inflací a nezaměstnaností. V dané době byl již navíc zcela zřejmý sestup království z pozice někdejší imperiální supervelmoci směrem k nejisté budoucnosti sice relativně silného, ale přesto regionálního státu v rámci Evropského společenství.

Přibližně od tohoto období začal být tradiční westminsterský model vlády prezentující britský stát a britský politický systém jako jednotný, hierarchický a centralizovaný narušován. V posledních třiceti letech byly schopnost státu kontrolovat či řídit společnost a míra, do jaké si ústřední instituce udržely monopol na politickou moc, podrobovány mnohem více zátěžovým zkouškám. V důsledku působení řady vnějších i vnitřních faktorů se měnil charakter vztahu mezi státem a společností a byla nahlodána idea pevného unitárního státu. V odpovědi na tento vývoj a rovněž jako kritika westminsterského modelu se postupem času etabloval alternativní přístup ke zkoumání politického systému Británie, koncept *governance*, jenž vyrůstá z představy života lidí ve více decentralizované (*centreless*) společnosti. Jedním z načrtnutých faktorů změn byla devoluce.²⁰³

2.1 Vymezení pojmů

Nejprve bude opět třeba objasnit několik klíčových termínů. Prvním z nich je unitární stát. Unitarismus tvoří jednu z podob vertikálního uspořádání moci. ‚Unitární stát‘ charakterizuje existence centrální vlády zaujímající svými pravomocemi nejvyšší postavení,²⁰⁴ nebo jinak, suverenitu si v něm podržuje jediná celostátní instituce, ve Spojeném království se na této pozici nachází Parlament,²⁰⁵

²⁰³ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 42, 52, 62, 108 a 120-122.

²⁰⁴ ŘÍCHOVÁ, B., *Úvod do současné politikologie*, s. 187-188.

²⁰⁵ HEYWOOD, A. *Politologie*. s. 187.

přesněji Westminster, tedy britský parlament.²⁰⁶ Státní moc se v unitárním systému prezentuje jako jednotná a ucelená. V ideálním stavu centrální vláda a také centrální administrativa provádějí výkon moci nad celým územím státu, což není v rozporu s vnitřním dělením státních celků tohoto druhu na menší administrativní jednotky, například regiony nebo obce, neboť pravomoci, jež mají, jsou značně omezeny a uplatňovány jen v souladu se zájmy a požadavky ústředí, navíc centrum, v případě Británie parlament a vláda v Londýně, může tyto subjekty kdykoliv zrušit.

Dalším termínem je ‚decentralizace‘, která reprezentuje jeden ze způsobů přenosu části kompetencí z ústředí na nové, nižší, územně stanovené celky. Lze ji popsat jako vytváření *„autonomně fungujících územně správních jednotek, jejichž výkon pravomocí v rámci přenesených kompetencí je naprosto samostatný a je podřízen pouze právnímu dohledu centra.“*²⁰⁷

Konečně pojem ‚devoluce‘ znamená proces přenášení pravomocí z centra na jednotky na subnárodní úrovni.²⁰⁸ Úžeji jej lze vymezit jako *„přenos pravomocí z ústřední vlády na podřízené regionální instituce“*. Takto vzniklé orgány představují jakousi střední úroveň vládnutí mezi centrální vládou a vládami v místech.²⁰⁹

Devoluce má tři formy : administrativní, exekutivní a legislativní. Administrativní devoluce označuje praxi přenosu pravomocí z běžných ministerstev ústřední vlády na ministerstva s teritoriální působností téže vlády. Exekutivní devoluce popisuje přenesení pravomocí centrální vlády na ministry devolucí vzniklých vlád. Pojem legislativní devoluce pak vyjadřuje transfer pravomocí vytvářet legislativu na jiné, nově ustavené zákonodárné sbory,²¹⁰ někdy bývá označována také jako politická samospráva (*home rule*).

Ve své legislativní formě přináší devoluce uvnitř unitárního systému maximální možnou míru decentralizace, nemá-li se systém transformovat ve federaci. Odlišnost mezi devolucí a federalizací spočívá v tom, že orgány vytvořené devolucí se na rozdíl od těch vzniklých federalizací nepodílejí na suverenitě – jejich pravomoci se odvíjejí od pravomocí centra a toto ústředí je na ně deleguje.

Pro úplnost by měl být ještě zmíněn termín ‚autonomie‘. Jeho použitím ve spojení se státy, institucemi či skupinami se často míní vysoká míra nezávislosti těchto subjektů, rozumí se mu ale i jako označení pro velkou míru samosprávy.²¹¹

²⁰⁶ ROVNÁ, Lenka A., Kdo vládne Británii?, s. 127.

²⁰⁷ ŘÍCHOVÁ, B., Úvod do současné politologie, s. 188-189 a 192.

²⁰⁸ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 7.

²⁰⁹ HEYWOOD, A. Politologie. s. 189.

²¹⁰ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 7.

²¹¹ HEYWOOD, A. Politologie. s. 189, 438 a 447.

2.2 Ústava Spojeného království

Před zaměřením se na samotný proces zbývá přiblížit jednu významnou součást realizace devoluce, a to britskou ústavu. O tom, zda-li má Spojené království ústavu, se vede debata. Evidentně nedisponuje takovou, která by odpovídala běžně užívanému významu tohoto termínu, tedy jediným psaným dokumentem zákonné povahy, jenž by specifikoval složení, strukturu a pravomoci vládnoucích institucí, upravoval vztahy mezi nimi navzájem a mezi státem a občany.²¹² Z toho důvodu se hovoří o tzv. ústavě nepsané.²¹³ To však není přesné označení, jelikož britská ústava má z velké části podobu psaných dokumentů. Její principy jsou rozptýleny v několika pramenech:²¹⁴ v tzv. nepsaném nebo zvykovém právu, statutárním právu, jež tvoří zákony přijímané Parlamentem a historické právní akty, které se podílely na formování systému,²¹⁵ př. Magna Charta,²¹⁶ soudních precedentech²¹⁷ a v ústavních zvyklostech či také prerogativech,²¹⁸ ačkoliv různá díla a komentáře týkající se ústavy fungují jako sjednocující prvek. Poslední zdroj ústavy tvoří evropské právo.

Britská ústava náleží do kategorie flexibilních ústav, jelikož se pro její změnu nevyžaduje speciální procedura.²¹⁹ Devoluce pak představuje nejradikálnější konstituční změnu od *Great Reform Act* z roku 1832,²²⁰ který rozšířil počet oprávněných voličů, čímž napomohl ztrátě dosavadního výsadního postavení politických elit hájících zájmy aristokracie či jinak pozemkových vlastníků v parlamentní politice a znamenal založení politické dominance Dolní Sněmovny,²²¹ neboť se snaží spojit dva na první pohled konfliktní principy, a to svrchovanost Westminsteru, ústřední a snad i jedinou britskou ústavní doktrínu, s garancí rozhodování ve vlastních domácích záležitostech pro Skotsko, Wales a Severní Irsko.

2.3 První devoluční experimenty

Ačkoliv není zcela překvapivé, že první částí Spojeného království mající zkušenost s devolucí bylo Severní Irsko, přesto jej před obdobím 90. let nelze řadit mezi typické případy devoluce, a to ze dvou důvodů. V první řadě, Parlament

²¹² KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 176 a 178.

²¹³ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 98.

²¹⁴ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 179.

²¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 99.

²¹⁶ LIJPHART, A., *Patterns of Democracy*, s. 19.

²¹⁷ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 179.

²¹⁸ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 99.

²¹⁹ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 178-179.

²²⁰ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 1.

²²¹ NORTON, P., *Parliament in British Politics*, s. 16 a 19.

Severního Irska (*Northern Ireland Parliament*), otevřený Jiřím V. roku 1921, nebyl založen, jak to u shromáždění ustavených na základě devoluce bývá obvyklé, aby čelil hrozbě nacionalismu či separatismu, ale byl nově vzniklému útvaru britskou vládou vnucen formou zákona za účelem ukončení britské nadvlády v Irsku a vyřešení „irské otázky“ – ulsterští unionisté, kteří takovýto požadavek nevznášeli, jej přijali jen proto, aby zaručili, že Severní Irsko zůstane součástí monarchie. Druhým faktorem byl uvnitř Spojeného království unikátní spor – hluboce historicky zakořeněný antagonismus mezi primárně protestantskou komunitou unionistů, snažících se o udržení spojení s Velkou Británií, a komunitou nacionalistů, většinou katolíků, usilujících o sjednocení s irským státem.²²²

Vytvořené Severní Irsko zahrnovalo a dosud zahrnuje šest, převážně protestantských, z celkem devíti hrabství původního historického Ulsteru. Zbývá tři hrabství s výrazným zastoupením katolíků připadla Svobodnému irskému státu.

Mezi lety 1920 až 1972 měli obyvatelé Severního Irska své zástupce ve dvou parlamentech, ve Westminsteru a ve zvláštním severoirském parlamentu, jemuž se později začalo přezdívat „Stormont“ podle předměstí Belfastu, od roku 1932 sídla instituce. Stormont byl v daném období bikamerální. Dolní komoru (*House of Commons*) tvořilo 52 poslanců, volených nejprve poměrným volebním systémem v devíti vícemandátových obvodech, později ale změněný na většinový s obvody jednomandátovými, jehož výsledným efektem byla nadreprezentace poslanců s podporou protestantského elektorátu. Horní komora, Senát (*Senate*), se skládala z 26 členů, které kromě dvou senátorů, jimž členství zajišťovaly funkce starostů měst Belfast a Derry, volila dolní komora. Severoirský parlament nezasedal stále, ale průměrně několik měsíců v roce. Dané nastavení se nezměnilo až do konce 60. let.

Na jedné straně přinášela volebním systémem generovaná většina protestantsky orientovaných v parlamentu a v souvislosti s tím i v exekutivě jistou stabilitu, na druhé straně ale převaha protestantů v nejvyšších vládních strukturách Severního Irska vedla k diskriminaci katolické části obyvatelstva, jež se dotýkala jak veřejné, tak soukromé sféry, docházelo např. ke stěhování lidí do oblastí s dominancí obyvatel téhož vyznání. Menšinová katolíci na tento nepoměr reagovali dvojnásobným způsobem : jednak aktivizací na úrovni měst, neboť tam se mohli v silně katolických oblastech domoci rozhodujícího vlivu, jednak neochotou participovat na politickém systému a úsilím o nalezení alternativních kanálů k ovlivnění situace, a to v široké škále od aktivit občanských iniciativ hájících lidská práva po teroristické útoky.

²²² BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 1, 53, 55-56 a 66.

Bodem zlomu se stalo brutální rozeznání protestního pochodu katolíků proti diskriminaci ulsterskou policií, obsazenou hlavně protestanty, v říjnu 1968. Příštího roku se střety změnilý ve vysloveně konfesijní konflikt a již v červenci 1969 se vymkly kontrole. Nasazení armády podléhající Londýnu problém nevyřešilo.²²³

V roce 1972²²⁴ vznesla londýnská vláda požadavek na podřízení veškerých ozbrojených sil v Ulsteru jejímu velení, což severoirská vláda odmítla.²²⁵ Westminster tak skrze *Northern Ireland (Temporary Provisions) Act* ještě téhož roku pozastavil Parlamentu Severního Irsku činnost a v roce 1973 jej na základě *Northern Ireland Constitution Act* rozpustil. Mezi lety 1972 až 1998, s výjimkou období od ledna do května 1974, bylo Severní Irsko spravováno systémem přímé vlády a funkce severoirské vlády převzalo²²⁶ již v roce 1972 zřízené ministerstvo pro severoirské záležitosti (*Northern Ireland Office*)²²⁷ vedené²²⁸ státním tajemníkem²²⁹ pro Severní Irsko (*Secretary of State for Northern Ireland*).²³⁰

V této době už obdobné orgány pro Skotsko a Wales fungovaly. Vůbec nejstarším ministerstvem s regionální kompetencí bylo *Scottish Office*, ustavené v roce 1885, jehož čelní představitel se však stal právoplatným členem²³¹ kabinetu – tj. výboru britské vlády, která celkově čítá okolo 100 ministrů různých úrovní, tvořeného skupinou obvykle 20 nejvýznamnějších ministrů oprávněných činit rozhodnutí ve jménu celé vlády²³² – v roce 1892. Statutu státního tajemníka dosáhl roku 1926.²³³ Na počátku nemělo ministerstvo téměř žádnou funkční odpovědnost, postupně se však rozsah jeho působení zvětšoval a v 60. letech se již státní tajemník angažoval ve všech záležitostech dotýkajících se Skotska. Lze tedy říci, že po stránce technické zde byly naplněny tehdejší limity administrativní devoluce, nicméně, kolektivní odpovědnost kabinetu limitovala míru, do jaké mohl státní tajemník pro Skotsko jednat jako skutečný „skotský“ ministr. Ministerstvo se ale každopádně stalo pro Skotsko ústředním exekutivním orgánem. Dále se rovněž uplatňovala vládní ustanovení, která umožňovala formální reprezentaci Skotska ve všech výborech kabinetu vypracovávajících návrhy legislativy, jejichž rozhodnutí jej mohla ovlivnit.

²²³ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 221-225.

²²⁴ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 97.

²²⁵ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 227.

²²⁶ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 97.

²²⁷ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 107.

²²⁸ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 97.

²²⁹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 108.

²³⁰ ŠLOSARČÍK, I., Politický systém Irska, s. 227.

²³¹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 105 a 107.

²³² ROVNÁ, Lenka A., Kdo vládne Británii?, s. 81 a 87.

²³³ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 105.

Pozice Skotska obecně byla unikátní. Výstižně ji popsal lord Kilbrandon, předseda Královské komise o Ústavě (*Royal Commission on the Constitution*), ustavené v letech 1968 až 1969, když konstatoval, že by bylo obtížné najít obdobu země, která má svůj vlastní právní a soudní systém, svou vlastní vládu a administrativu, ale nikoliv zákonodárný sbor, jejíž zákony jsou vytvářeny v rámci jiné a prakticky cizí jurisdikce, a to shromážděním, v němž ji zastupuje pouze menšina členů, ale kterému je její vláda demokraticky odpovědná. Odlišnost Skotska ve smyslu politického útvaru byla uznávána, zároveň ale platily některé části Ústavy nastavené na omezení rozsahu možného zacházení se Skotskem jako svébytnou jednotkou uvnitř unie.²³⁴

V souvislosti s ekonomickou situací začali labouristé, počínaje rokem 1959, dosahovat většiny v rámci skotských křesel v Parlamentu. Převahu si udrželi během 60. i 70. let.²³⁵ Proto byla v letech vlády konzervativců ústřední vláda ještě méně ochotná svěřit v tehdejší době významné otázky týkající se obchodu skotským výborům fungujícím za tímto účelem v dolní komoře. Podporu devoluce tak zapříčinila zejména snaha napravit porušené vztahy. Ustanovení upravující obchod ve Skotsku nepřinášela ani na vládní, ani parlamentní úrovni kýžené výsledky a tento stav byl vnímán jako obtížně změnitelný v dosavadní formě organizace státu. Kromě toho se na počátku 18. století skotská identita udržovala skrze tamní právní systém a systém církevní správy, avšak dané instituce byly z pozice hlavních garantů skotské identity postupně vytlačovány a v moderní době je z velké části nahradily instituce vlády, tudíž tlaku na uniformitu mohlo být v této optice odoláno jen prostřednictvím ústavní ochrany Skotska formou přímo voleného zákonodárného sboru. Vzrůst nacionalismu ve Skotsku v 60. letech stál právě na těchto základech.²³⁶

Velšská kultura, především jazyk, se udržela při životě až do 20. století.²³⁷ Během něj však došlo k řadě kulturních změn. Snad nejvýraznější z nich se ukázal být velký pokles počtu lidí ovládajících velštinu. Ten se na svém maximu ocitl v roce 1911, kdy v absolutních číslech čítal 977 366 mluvčích (okolo 50 % populace), pak ale začal rapidně klesat. Na tomto jevu se podílely obě světové války i tvrdé životní podmínky meziválečného období a také dlouhodobá „imigrace“ z Anglie. Tito lidé obvykle neuměli velšsky, a tak se angličtina ve Walesu důsledně šířila a s příchodem masovým médií pronikla do všech jeho částí. Vzrůstající používání anglického

²³⁴ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 111-113, 116-117 a 171.

²³⁵ HUTCHISON, I. G. C., *Scottish Politics in the Twentieth Century*, s. 98-99 a 104.

²³⁶ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 115, 117-119 a 137.

²³⁷ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 387.

jazyka odsouvalo velšský jazyk do pozadí a snižovalo jeho prestižní hodnotu. Angličtina se dokonce zcela běžně uplatňovala ve vzdělávacím systému.

Na konci 50. let už začínala být pozice velštiny tváří v tvář všudypřítomné propagaci angličtiny ohrožována. Na obranu jazyka byl v únoru 1962 odvysílán rádiový program s názvem *Osud jazyka* obsahující varování, že pokud bude současný trend pokračovat, zmizí velština jakožto živý jazyk s počátkem 21. století. Jeho hlavní poselství bylo jednoznačné – úpadek jazyka mohl být napraven jen skrze nenásilné politické prostředky. Projev inspiroval skupinu mladých velšsky mluvících lidí, kteří o několik měsíců později založili *Cymdeithas yr Iaith Gymraeg* (*Welsh Language Society*) ve snaze zvrátit nepříznivou tendenci. Společně s aktivitami organizace v daném roce velština vstoupila jako téma na politickou scénu. Ačkoliv se tito aktivisté hlásili k nenásilným metodám občanské neposlušnosti, sahali i k důraznějšímu jednání. Jednojazyčné anglické názvy ulic přemalovávali zelenou barvou, narušovali soudní jednání nebo pořádali pochody a demonstrace přímo před televizními kamerami. Tyto akce podnítily řetězec kroků směřujících k obrodě jazyka typu bilingvních názvů ulic i administrativy, výuky ve velštině na všech úrovních vzdělávání nebo rádiového a televizního vysílání ve velštině.²³⁸

V letech 1963 až 1964 byl poté vytvořen *Wales Office* ve snaze zlepšit působnost ústřední vlády ve Walesu.²³⁹ Opět se tak sáhlo k administrativní devoluci a ministerstvo získalo několikero specifických pravomocí. V červenci 1966 zvítězil v doplňovacích volbách v Carmarthenu kandidát nacionalistické Velšské strany (*Plaid Cymru*), což vyvolalo senzaci a vedlo k oživení dosud skomírající strany. Také znovu nastolilo jazykovou otázku, což se odrazilo ve studentských protestech, které se ale tentokrát v některých případech změnily v násilnosti. Nacionalismus a požadavky na samosprávu byly ve Walesu vázány na jediné téma – jazyk.²⁴⁰

V britském vyprávění, ať už z pohledu konzervativců nebo labouristů, byl nacionalismus ve Skotsku i Walesu nahlížen jako pouhé romantické rozptýlení od reálného chodu moderní vlády.²⁴¹ Z výše uvedeného je však patrné, že tamní nacionalismy nestavěly na fantazijních představách, ale na praktických požadavcích.

I ve Skotsku bylo dění spojeno s jednou nacionalistickou politickou stranou. Devoluci značně podpořily volební úspěchy již asi decennium posilující Skotské národní strany (*Scottish National Party*) (SNP) v 70. letech, kdy se po labouristech

²³⁸ JENKINS, G. H., *A Concise History of Wales*, s. 261-264.

²³⁹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 107.

²⁴⁰ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 375 a 388-390.

²⁴¹ AUGHEY, A., *Nationalism, Devolution and the Challenge to the United Kingdom State*, s. 105.

stala druhou nejsilnější stranou ve Skotsku. Přestože se v roce 1934 vzniklá strana zprvu zasazovala o *home rule*, během druhé světové války změnila program na čistý separatismus. Základ pro její volební úspěch poskytl pocit sounáležitosti v rámci skotské identity, neboť SNP byla vnímána jako strana, která by mohla být mluvčím celého Skotska, nikoliv jen jediné třídy. Přesto průzkum veřejného mínění v 60. a 70. letech ukázal, že většina skotských voličů upřednostňuje devoluci nebo federalizaci před odtržením nebo *statem quo*.²⁴²

V roce 1973, což bylo poprvé a zároveň naposledy, kdy tak učinila, vydala Kilbrandonova komise zprávu – komise nezaznamenala přítomnost obecného hlasu volajícího po nezávislosti, ale podle jejího závěru mohla devoluce pomoci snížit míru nespokojenosti se systémem vlády, směřovat proti nadměrné centralizaci a vyšla by také vstříc národnímu citění ve Skotsku a Walesu.²⁴³ Rovněž kvůli ohrožení jejich podpory ve Skotsku nástupem nacionalistů²⁴⁴ přislíbila v roce 1974 vládnoucí labouristická strana ve svém předvolebním prohlášení pro Skotsko zřízení přímo voleného Skotského shromáždění.²⁴⁵ Ve Walesu měli labouristé rovněž hegemonní postavení a také následně čelili odlivu hlasů ve prospěch Velšské strany.²⁴⁶

Po volbách v únoru 1974 zveřejnila v září téhož roku labouristická vláda tzv. Bílou knihu (*White Paper*) pod názvem ‚Demokracie a devoluce : Návrhy pro Skotsko a Wales‘ (*Democracy and Devolution : Proposals for Scotland and Wales*), která načrtla několik principů : ve Skotsku a ve Walesu měla vzniknout přímo volená, konkrétně systémem „prvního na pásce“, shromáždění, přičemž Skotské shromáždění mělo disponovat legislativními pravomocemi, zatímco Velšské shromáždění jen exekutivními, neměly ale být přenášeny pravomocemi týkající se zvyšování příjmů z daní, také měl zůstat zachován počet skotských a velšských zástupců ve Westminsteru i fungování regionálních ministerstev a státní tajemníci pro jednotlivé země měli i nadále figurovat jako členové kabinetu. Bod poslední stanovoval, že devoluce v Anglii bude přeložena k dalšímu zvážení. Bílá kniha z listopadu 1975 pak specifikovala detaily plánů pro Skotsko a Wales.²⁴⁷

Necelé tři měsíce před následujícími všeobecnými volbami se v březnu 1979 konala referenda ohledně devoluční legislativy ve Skotsku²⁴⁸ a ve Walesu. Ve Skotsku se pro devoluci vyslovilo 51,6 % hlasujících, kteří však tvořili jen 33 %

²⁴² BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 119-122, 124 a 128.

²⁴³ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 374 a 380.

²⁴⁴ HUTCHISON, I. G. C., *Scottish Politics in the Twentieth Century*, s. 130.

²⁴⁵ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 124-125.

²⁴⁶ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 390.

²⁴⁷ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 177-179.

²⁴⁸ HUTCHISON, I. G. C., *Scottish Politics in the Twentieth Century*, s. 137-138.

oprávněných voličů, ve Walesu bylo pro realizaci devoluce 20,3 % hlasujících, tedy 12 % z celkového počtu voličů, ani v jednom případě tudíž nebylo naplněno ustanovení²⁴⁹ prosazené do zákonné podoby během předchozích dvou let skotským labouristickým poslancem Georgem Cunninghamem,²⁵⁰ podle něhož musel počet voličů hlasujících pro devoluci v obou zemích překročit 40 % elektorátu.²⁵¹ Výsledek hlasování ve Skotsku lze spojit se vstupem Spojeného království do Evropského společenství s platností od ledna 1973 a stíráním hranic mezi národními státy v širší unii a také rozvojem těžby ropy a plynu v Severním moři. Ve Walesu je zhodnotitelný jako silná negace nacionalismu.²⁵² Ačkoliv má referendum v Británii pouze konzultativní charakter, byl po takovýchto výsledcích²⁵³ a především po nástupu konzervativců k moci záměr na realizaci devoluce na vládní úrovni opuštěn.²⁵⁴ SNP v parlamentních volbách 1979 zcela propadla,²⁵⁵ taktéž nacionalisté ve Walesu nacionalisté.²⁵⁶ Navzdory neúspěchu referend, mírně paradoxně, zůstala devoluce jak ve Skotsku, tak ve Walesu živým politickým tématem.²⁵⁷

2.4 Směrem k 90. létům

4. května 1979 nastoupila za Konzervativní stranu do úřadu premiérky Margaret Thatcherová,²⁵⁸ která devoluci odmítala jako nástroj rozbití Spojeného království a podobný postoj zastával i John Major,²⁵⁹ její pozdější nástupce ve funkci a rovněž konzervativec.²⁶⁰ Naopak Labour Party nepřestala v období, kdy se nacházela v opozici, devoluci podporovat a tato podpora uvnitř strany s postupem času neustále narůstala.²⁶¹ V porovnání s téměř netečným postojem z poloviny 70. let²⁶² se tak devoluce v druhé polovině let devadesátých stala jedním z hlavních témat jejího programu. S prvním nezdarem tedy projekt neztratila.

Obháječi devoluce ji v letech 1974 až 1979 prosazovali jako prostředek lepšího vyjádření specifických zájmů Skotska a Walesu skrze vládu. V dané době se však

²⁴⁹ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 189.

²⁵⁰ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 380.

²⁵¹ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 189.

²⁵² WELSH, F., *The Four Nations*, s. 381-382 a 391.

²⁵³ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 189.

²⁵⁴ BULMER, S. et al., *British Devolution and European Policy Making*, s. ix.

²⁵⁵ HUTCHISON, I. G. C., *Scottish Politics in the Twentieth Century*, s. 138.

²⁵⁶ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 327.

²⁵⁷ BULMER, S. et al., *British Devolution and European Policy Making*, s. ix.

²⁵⁸ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 104.

²⁵⁹ DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 5.

²⁶⁰ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 104.

²⁶¹ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 193.

²⁶² HUTCHISON, I. G. C., *Scottish Politics in the Twentieth Century*, s. 138.

zdála být nepotřebnou, neboť zájmy obou zmíněných částí monarchie byly dostatečně artikulovány vládou, závislou při dosahování většin také na jejich volebních hlasech. Zatímco si ale ve Skotsku a ve Walesu labouristé nadále udržovali vysokou podporu, v Anglii vítězili od roku 1979 konzervativci. Jejich nástup v čele s Margaret Thatcherovou, která považovala dominanci Anglie za nevyhnutelnou, znamenal konec dosavadní podoby teritoriálních vztahů nastavené přinejmenším už ve 20. letech 20. století, jejímž úhelným kamenem bylo téměř úplné oddělení národní a místní úrovně politiky, které poskytovalo Skotsku a Walesu poměrně velkou míru autonomie, a to bez ohledu na stranickou příslušnost vlády v Londýně. Nově zaváděná politika kompetitivního individualismu se v obou zemích shledala se silným odmítnutím jakožto strategií podryvající tradiční hodnoty solidarity v komunitě. Nejvíce kritizovaným krokem se ale stala²⁶³ reforma daně z nemovitostí ve formě daně z hlavy, která přinesla plošné zdanění pro všechny členy domácnosti a tím také stanovila, že jak vlastníci velkých domů, tak obyvatelé malých obecních bytů budou platit shodnou částku.²⁶⁴ Jistou urážkou bylo zavedení daně ve Skotsku, konkrétně v roce 1989, o rok dříve než v Anglii a ve Walesu,²⁶⁵ navíc ministerstvo pro skotské záležitosti se zdálo být zcela odstaveno od jejího vytváření. SNP proto vyzývala k jejímu neplacení a výnos z popsané daně ve Skotsku skutečně dosahoval v porovnání s ostatními částmi monarchie nejnižších čísel.²⁶⁶ V reakci na politiku konzervativců se šířilo rozčarování a v 80. letech mezi lidmi ve Skotsku a ve Walesu sílil dojem, že je řídit vlada, kterou si nezvolili – tamní podpora konzervativců byla nízká.²⁶⁷ Debakl s daní z hlavy pak Skoty a Velšany utvrdil v přesvědčení, že odmítnutím devoluce sami sebe vydali vládě, která se o jejich potřeby takřka nezajímá, a že by je před obdobnými budoucími excesy mohla devoluce ochránit.²⁶⁸

Více než cokoliv jiného to byla právě daň z hlavy, která přispěla k pádu Margaret Thatcherové. Nový premiér, John Major, nechal tuto daň zrušit, k čemuž došlo v roce 1991.²⁶⁹ Postojové šetření ve Skotsku téhož roku ukázalo, že si třetina Skotů přeje úplnou nezávislost, 40 % devoluci a jen 20 % chce zachovat daný stav. Poslední vlada konzervativců přesto jednala způsobem, jako kdyby bylo Spojené království pouhým rozšířením Anglie, což situaci ještě více radikalizovalo.²⁷⁰

²⁶³ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 193-196.

²⁶⁴ ROVNÁ, Lenka A., *Kdo vládne Británii?*, s. 46 a 120.

²⁶⁵ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 327.

²⁶⁶ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 196.

²⁶⁷ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 327.

²⁶⁸ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 196.

²⁶⁹ ROVNÁ, Lenka A., *Kdo vládne Británii?*, s. 121 a 125.

²⁷⁰ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 327.

Za účelem vypracování návrhů legislativy na realizaci devoluce ve Skotsku byl na základě tamní iniciativy v roce 1989 založen Skotský ústavní konvent (*Scottish Constitutional Convention*), který měl vyrovnat manko ve skotské reprezentaci vyplněním zatím prázdného prostoru mezi indiferentním Westminsterem a separatistickou SNP. Výstupem Konventu se staly dvě zprávy – „Směrem ke skotskému parlamentu“ (*Towards Scotland's Parliament*) z roku 1990 a „Skotský parlament, skotské právo“ (*Scotland's Parliament, Scotland's Right*) vydaná v roce 1995 – jež předložily schéma, které se využilo jako základ pro pozdější realizovanou devoluční legislativu. Konvent, nicméně, nevěnoval dostatečnou pozornost některým tématům, jež se jevila problematičtější už v 70. letech. Jeden z nich představovala tzv. „otázka Západního Lothianu“ (*West Lothian Question*).²⁷¹ Již od prvních debat o autonomii pro Irsko panovaly nejasnosti ohledně toho, zda je spravedlivé, aby o záležitostech Anglie i nadále rozhodovala dolní komora zahrnující rovněž irské poslance, zatímco rozhodování v irských záležitostech by mělo být z Westminsteru přesunuto. Později se tato otázka vztáhla také na Skotsko a Wales. Popsanou nesrovnalost přijal za svou Tam Dalyell,²⁷² v době diskuzí o devoluci v 70. letech²⁷³ labouristický poslanec za Západní Lothian.²⁷⁴ V širším smyslu však otázka zahrnuje ještě další příbuzná témata a jako taková je považována za neřešitelnou.²⁷⁵

2.5 Devoluční legislativa – základ realizace

Mezi lety 1987 až 1997 prošla Labour Party úspěšnou modernizací a změnila se v New Labour. V parlamentních volbách z 1. května 1997 drtivě zvítězila, když se jí podařilo podchytit téměř všechny sociální kategorie, a po 18 letech v opozici se labouristé opět dostali k moci. Novým premiérem se stal Tony Blair²⁷⁶ a během funkčního období jeho prvního kabinetu byly postupně implementovány principy velmi ambiciózního programu ústavních reforem zahrnujícího rovněž devoluci. V době nástupu Blaira do čela strany v roce 1994 představovala konstituční reforma způsob, jak prokázat skutečnou novost strany. Devoluce pak byla jedním ze závazků, který zdědil po svých předchůdcích.²⁷⁷

²⁷¹ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 196-197.

²⁷² WELSH, F., *The Four Nations*, s. 385.

²⁷³ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 227.

²⁷⁴ WELSH, F., *The Four Nations*, s. 385.

²⁷⁵ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 11.

²⁷⁶ THORPE, A., *A History of the British Labour Party*, s. 254-256.

²⁷⁷ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 175 a 187-188.

Na uskutečnění referend ve Skotsku a ve Walesu trval Blair kvůli předpokládanému obtížnému průchodu příslušné legislativy Parlamentem již v roce 1996. Zároveň už tehdy požadoval, aby se kromě dotazu ohledně zřízení Skotského parlamentu zakomponovala do skotského referenda také otázka, zda by tento parlament měl mít pravomoc měnit výši daní, tj. idea už dříve vzešlá z jednání Skotského ústavního konventu. V návaznosti na *Referendum (Scotland and Wales) Act* se pak uskutečnila daná referenda.

Referendum ve Skotsku se konalo 11. září 1997 a odpovídalo se v něm na dvou oddělených lístcích na dvě výše zmíněné otázky. Při účasti 60,2 % se 74,3 % hlasujících vyslovilo pro devoluci a 63,5 % pro nabytí pravomocí zákonodárným sborem opravňujících jej měnit výši vybíraných daní. Ve Walesu se hlasovalo 18. září, tedy týden po skotském referendu, což mohlo vzhledem k jeho výsledkům velšské referendum pozitivně ovlivnit.²⁷⁸ Ve Walesu se referenda zúčastnilo 50,1 % oprávněných voličů, z nichž se pro ustavení Velšského shromáždění vyjádřilo 50,3 %.²⁷⁹ Za úspěchem referenda stálo spojení velšsky a anglicky mluvících obyvatel. Svým výsledkem tak ukázalo, že se oproti roku 1979 obrousily ostré hrany vnímání velšské identity a že se pocit přináležitosti k ní začal rozrůstat i mimo jazykem stanovené mantinely. Zajímavostí zůstává, že rozmístění kladných či záporných odpovědí sledovalo politickou geografii z dob vlády Eduarda I. Na území někdejšího knížectví Severního Walesu lidé obecně hlasovali proti, ostatní pro.²⁸⁰

V této době přichází na scénu poslední uchazeč o větší míru decentralizace. Ve vztahu k devoluci byli konzervativci ochotni ustoupit pouze v jediném případě, v Severním Irsku, a to vzhledem ke specifčnosti tamějšího stavu věcí.²⁸¹ Její provedení a další fungování se ale v tomto regionu vázalo a dosud váže na mírový proces.²⁸² Po zavedení přímé vlády se násilné akce v Ulsteru jen zintenzivnily, ozbrojená republikánská uskupení, jako byla kupř. IRA, navíc od té doby začala provádět teroristické útoky rovněž na území Velké Británie a především Anglie.²⁸³ Výraznější snahy o urovnání situace v Severním Irsku se uskutečnily již za Johna Majora a vyvrcholily²⁸⁴ 10. dubna 1998 podpisem tzv. Belfastské smlouvy (*Belfast Agreement*), známé spíše pod názvem Velkopáteční dohoda (*Good Friday Agreement*), o ustavení autonomního severoirského parlamentu. Dokument byl

²⁷⁸ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 198-199.

²⁷⁹ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 189.

²⁸⁰ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 200.

²⁸¹ DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 6.

²⁸² LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 7.

²⁸³ ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém Irska*, s. 228-229.

²⁸⁴ THORPE, A., *A History of the British Labour Party*, s. 257.

signován zástupci proti sobě stojících skupin ze Severního Irska, představiteli britské vlády a také Irské republiky. Po uzavření dohody se konalo místní referendum.²⁸⁵ Dne 22. května 1998²⁸⁶ v něm obsah smlouvy schválilo 71 % hlasujících při celkové účasti na úrovni 80 %.²⁸⁷

Legislativní rámec pro devoluci tvoří tři zákony – *Scotland Act*, *Government of Wales Act* a *Northern Ireland Act* – schválené v roce 1998. Svou funkci pak plní ještě bilaterální dohody, jež nemají povahu zákona, učiněné mezi ministerstvy centrální vlády a nově vzniklými administrativami, které jsou zahrnuty pod hlavičkou tzv. Memoranda o porozumění (*Memorandum of Understanding*). Dohody si kladou za cíl stanovit způsoby jednání v oblastech typu výměny informací, reprezentace ve věcech spojených s členstvím v Evropské unii či rozvíjení společné politiky. V praxi se uplatňuje řada formálních mechanismů, jejichž prostřednictvím britská vláda komunikuje s regionálními vládami. V popředí stojí zejména jakýsi styčný výbor, *Joint Ministerial Committee*.

2.6 Devolucí vzniklé orgány

System devoluce uplatněný ve Spojeném království bývá označován jako asymetrický, neboť mezi formami uspořádání v jednotlivých částech monarchie, jichž se proces dotkl, existují zásadní rozdíly. Při jejich vytváření totiž nebyl použit žádný univerzální model. Vzniklé regionální instituce jsou ústavně podřízeny celobritskému parlamentu a Westminster může legislativu ustavivší tyto orgány kdykoliv novelizovat, nebo úplně zrušit. Memorandum o porozumění konstatuje, že si centrální parlament nadále zachovává legislativní svrchovanost – může tak produkovat legislativu s jakýmkoliv předmětem zákonných úprav, ať už jsou pravomoci v oblasti, do nichž spadá, přeneseny či nikoliv – zároveň ale říká, že britská vláda bude postupovat ve shodě s tzv. Sewelovou konvencí (*Sewel Convention*), podle níž ústřední parlament nebude za normálních okolností vytvářet zákony v oblastech podléhajících přeneseným pravomocím, nebudou-li s tím devolucí vzniklé instituce souhlasit nebo o to Westminster samy nepožádají.

2.6.1 Skotsko

Scotland Bill byl do Parlamentu uveden 17. prosince 1997. Po stvrzení královnou se z něj 19. listopadu 1998 stal *Scotland Act*, na jehož základě došlo

²⁸⁵ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 121.

²⁸⁶ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 37.

²⁸⁷ KAVANAGH, D. et al. British Politics. s. 189.

k ustavení Skotského parlamentu (*Scottish Parliament*).²⁸⁸ Ten sídlí v Edinburghu, je unikamerální a sestává ze 129 poslanců. 73 z nich se volí většinovým volebním systémem v jednomandátových volebních obvodech²⁸⁹ systémem „prvního na pásce“,²⁹⁰ přičemž dané obvody až na jedinou výjimku kopírují volební obvody pro volbu skotských zástupců do celobritského parlamentu. Onen zvláštní případ představuje rozdělení původního obvodu Orkney a Shetland na dvě jednotky, z čehož pramení i lišící se počet přímých mandátů v autonomním parlamentu pro Skotsko od počtu skotských představitelů v centrálním parlamentu, tj. 72,²⁹¹ který se v souvislosti s devolucí nezměnil.²⁹² Zbýlých 56 členů za skotské regiony²⁹³ je voleno systémem poměrného zastoupení formou kandidátních listin politických stran, konkrétně systémem dodatečných míst (*additional member system*),²⁹⁴ v osmi sedmimandátových obvodech sledujících volební obvody používané pro volby do Evropského parlamentu.²⁹⁵ Díky tomuto způsobu obsazování mandátů se v porovnání s tím ústředním dosahuje ve Skotském parlamentu mnohem vyváženějšího stranického složení. Paralelně není možné vyčíst budoucího předsedu skotské vlády jen z volebních výsledků – jako tomu bývá u britského premiéra, jímž se stává lídr strany zvítězivší ve volbách, který je do funkce jmenován královnou bezprostředně po volbách – neboť jej musí poslanci nejprve zvolit a královna následně potvrzuje provedenou volbu. Všichni skotští voliči mají také k dispozici dva hlasy, každý pro jiný typ volby.²⁹⁶ První ryze skotské parlamentní volby se konaly 6. května 1999. Instrukce se poprvé sešla 12. května 1999.²⁹⁷

Funkční období Skotského parlamentu se stanovilo na dobu 4 let. Usnesou-li se na tom nejméně dvě třetiny jeho členů či nejsou-li poslanci schopni nominovat kandidáta na post předsedy vlády ve stanovené lhůtě 28 dní, může být rozpuštěn před uplynutím funkčního období a mohou se konat předčasné volby, které ale svým uskutečněním obvykle nezruší konání řádných voleb v plánovaném termínu. To se stane jen tehdy, pokud se předčasné volby konají v období do šesti měsíců před původním termínem. Další řádné volby se poté konají od této doby za čtyři roky.²⁹⁸

²⁸⁸ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 3, 7-9, 12-14 a 18.

²⁸⁹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 132.

²⁹⁰ KAVANAGH, D. et al. British Politics. s. 330.

²⁹¹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 132.

²⁹² BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 211.

²⁹³ KAVANAGH, D. et al. British Politics. s. 330.

²⁹⁴ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 117 a 132.

²⁹⁵ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 203.

²⁹⁶ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 117 a 133.

²⁹⁷ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 18.

²⁹⁸ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 203.

Skotsko má také samostatnou, od legislature oddělenou vládu zodpovídající se právě skotskému zákonodárnému sboru.²⁹⁹ V jejím čele stojí předseda vlády (*First Minister*), který jmenuje (ostatní) ministry. Součástí vlády jsou i dva právní experti s funkcemi *Lord Advocate* a *Solicitor-General for Scotland*.³⁰⁰ Skotští ministři jsou oprávněni se účastnit zasedání Rady Evropské unie.³⁰¹ Prvním předsedou skotské vlády byl 13. května 1999 zvolen Donald Dewar,³⁰² od května 1997 dosavadní tajemník pro Skotsko.³⁰³

Parlament může vytvářet jak primární legislativu, tedy zákony, jež se stanou *Acts of the Scottish Parliament*, tak legislativu sekundární. Vláda má pravomoc vytvářet sekundární legislativu. V obou případech se tak děje v oblastech nevyhrazených Westminsteru a vládě v Londýně.³⁰⁴

Scotland Act vymezil oblasti, jež zůstávají plně v kompetenci britského parlamentu. Mezi hlavními figurují veškeré záležitosti týkající se ústavy, zahraniční politika, obrana a Evropská unie, fiskální, ekonomická a peněžní politika – místní daně financující místní správu sem ale nespádají – měna, poskytování finančních služeb a finanční trhy, státní správa, kontrola hospodářské soutěže, importu a exportu, volby na místní úrovni jako takové a právo v nich volit – jinak do voleb tohoto typu centrum neingeruje – imigrace a problematika menšin (*nationality*)³⁰⁵ – nutno dodat, že výrazem ‚*nationality*‘ se v anglickém jazyce obvykle rozumí ‚nestátní‘ forma existence národa³⁰⁶ – pravomoci ve výjimečných situacích, ‚národní‘ bezpečnost a extradice, vysílání, telekomunikace a *Post Office*, převážná část energetické politiky, klíčové součásti politiky v oblasti dopravy, převážná část politiky v oblasti sociálních věcí, zaměstnanost, průmyslové vztahy a část zdravotnictví a rovněž potraty. Vše, co není specifikováno jako vyhrazené ústřednímu parlamentu, se nachází v legislativní kompetenci Skotského parlamentu,³⁰⁷ který dále ještě získal pravomoc měnit základní sazbu daně z příjmu³⁰⁸ o tři procentní body³⁰⁹ nahoru či dolů od základu stanoveného vládou

²⁹⁹ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 7.

³⁰⁰ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 203.

³⁰¹ KAVANAGH, D. et al. British Politics. s. 331.

³⁰² LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 37.

³⁰³ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 106.

³⁰⁴ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 3 a 7-8.

³⁰⁵ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 204.

³⁰⁶ HROCH, M., V národním zájmu, s. 6.

³⁰⁷ BOGDANOR, V., Devolution in the United Kingdom, s. 204.

³⁰⁸ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 117.

³⁰⁹ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 3.

v Londýně. Řada analytiků ji však považuje spíše za symbolickou a dosud nebyla využita.³¹⁰ Transfer pravomocí vešel v platnost k 1. červenci 1999.³¹¹

Téhož dne byl nově ustaven *Scotland Office* jako spojnice mezi Skotským parlamentem a britskou vládou. Pozice státního tajemníka pro Skotsko se však změnila, neboť ministerstvo fakticky pozbylo svou autonomii a začlenilo se nejprve do ministerstva pro ústavní záležitosti a poté do ministerstva spravedlnosti.³¹²

2.6.2 Wales

Na rozdíl od Skotska se ve Walesu neobjevila iniciativa podobná *Scottish Constitutional Convention*. 22. července 1997³¹³ tak labouristé vydali soubor návrhů devolučního uspořádání pro danou část monarchie v podobě Bílé knihy s názvem ‚Hlas pro Wales‘ (*A Voice for Wales*).³¹⁴ Do Parlamentu byl *Government of Wales Bill* uveden 26. listopadu 1997 a jako *Government of Wales Act* získal královský souhlas 31. července 1998. Na jeho bázi vzniklo jednokomorové Velšské národní shromáždění (*National Assembly for Wales*) o 60 členech.³¹⁵ 40 z nich je voleno systémem „prvního na páse“³¹⁶ ve volebních obvodech shodných s těmi užívanými pro volby do centrálního parlamentu³¹⁷ – počtu velšských zástupců ve Westminsteru se rovněž nedotkly změny³¹⁸ – zbylých 20 členů zastupujících velšské regiony se obsazuje skrze systém dodatečných či přesněji mandátů³¹⁹ v pěti „evropských“ čtyřmandátových volebních obvodech. Velšští voliči také disponují dvěma hlasy, jedním pro přímou volbu, druhým pro volbu kandidátky. První volby do Velšského národního shromáždění, jež sídlí v Cardiffu,³²⁰ se konaly 6. května 1999.³²¹ Jeho funkční období bylo fixně stanoveno na čtyři roky a nešlo jej předčasně rozpustit.³²²

Podle zákona z roku 1998 bylo Velšské národní shromáždění vytvořeno jako jediné a jednolitě těleso zahrnující jak parlamentní, tak vládní funkce. Ve Walesu tak nebyla ustavena od shromáždění oddělená vláda.³²³ Norma vymezila jen výkonný

³¹⁰ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 117.

³¹¹ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 19.

³¹² DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 106-107.

³¹³ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 22.

³¹⁴ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 333.

³¹⁵ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 22-23.

³¹⁶ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 210.

³¹⁷ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 133.

³¹⁸ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 211.

³¹⁹ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 23.

³²⁰ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 107 a 133.

³²¹ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 23.

³²² BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 211.

³²³ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 3 a 7.

výbor instituce v čele s předsedou majícím titul první tajemník (*First Secretary*), do kteréžto funkce nastoupil v roce 1999 dosavadní člen britské vlády Alun Michael, navržený na tento post britským premiérem Tonym Blairem. Takovýto postup se ale stal předmětem sporu a při první příležitosti³²⁴ byla Michaelovi 9. února 2000 vyslovena nedůvěra. Nahradil jej Rhodri Morgan,³²⁵ kterého Velšské národní shromáždění nominovalo a zvolilo bez ohledu na postoj Londýna. Morgan bez předchozí konzultace s centrem³²⁶ v listopadu 2001 oznámil, že by výkonný výbor Shromáždění měl být označován jako vláda Velšského shromáždění (*Welsh Assembly Government*), a namísto prvního tajemníka se začal užívat titul první ministr (*First Minister*). Shromáždění bylo podle zákona stále jedním tělesem, ale prakticky se tímto učinil krok směrem k vydělení samostatné exekutivy.³²⁷

V případě Walesu se jednalo o exekutivní formu devoluce. Na „ministry“ velšské administrativy byly přeneseny pravomoci, které v oblastech podléhajících transferu dříve vykonávali ministři britské vlády, zejména státní tajemník pro Wales. Vytváření primární legislativy v přenesených i ve vyhrazených oblastech si ponechal jako svou odpovědnost Westminster. Velšskému národnímu shromáždění tedy byla dána v oblastech zahrnutých do přenosu pravomoc schvalovat jen sekundární, tj. nesamostatnou, závislou legislativu zahrnující například nařízení nebo vyhlášky.³²⁸ Ve svém maximu mohlo projednávat a rozpracovávat legislativní návrhy formulované britskou vládou a předkládané do prvního čtení poslancům britskému parlamentu. V závěru je musel schvalovat centrální parlament.³²⁹

Government of Wales Act stanovil tato pole působnosti pro uplatňování přenesených pravomocí : průmysl, zemědělství a rybolov, vodní hospodářství, životní prostředí, zdravotnictví, sociální služby, bydlení, ekonomický rozvoj, plánování na úrovni městské i „krajské“, místní správa, doprava, turismus, sport, vzdělávání, kultura a velšský jazyk.³³⁰ Státní tajemník pro Wales však zůstal členem Kabinetu i po roce 1999, kdy začalo po uplatnění devoluce Velšské národní shromáždění fungovat.³³¹ Lze podotknout, že jen státní tajemník disponuje oprávněním k účasti na zasedání Rady ministrů.³³²

³²⁴ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 118.

³²⁵ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 23.

³²⁶ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 118.

³²⁷ BOWERS, P. et al., The Government of Wales Bill 2005, s. 8.

³²⁸ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 3, 8 a 24-25.

³²⁹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 118.

³³⁰ LEEKE, M. et al., An introduction to devolution in the UK, s. 25.

³³¹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., Komparace politických systémů, s. 107.

³³² KAVANAGH, D. et al. British Politics. s. 333.

Vzhledem k mnohostranné kritice originálního nastavení ustavil první ministr Morgan v roce 2002 komisi,³³³ jež měla pro ústřední vládu vypracovat návrhy na změny dosavadního modelu. Finální verze souhrnné zprávy komise byla uveřejněna 31. března 2004. Mimo jiné, obsahovala návrh na institucionální oddělení dosud spojených mocí do podoby dvou jasně kompetenčně vymezených orgánů,³³⁴ vytvoření osmdesátičlenného shromáždění obsazovaného proporcionalním způsobem systémem jednoho přenosného hlasu nebo harmonogram pro transfer pravomocí vztahující se na primární legislativu k roku 2011. Po opětovném vítězství labouristů v parlamentních volbách v květnu 2005 se závazek k reformě Velšského národního shromáždění objevil³³⁵ v programu vlády, který 17. května nastínila královna ve své slavnostní řeči.³³⁶ V červnu téhož roku následovala Bílá kniha s názvem *Better Governance for Wales*, která se z části držela doporučení komise, navrhovala však opatrnější postup ohledně delegování pravomocí přijímat primární legislativu.

Government of Wales Bill, uvedený v dolní sněmovně v prosinci 2005, především založil formální oddělení legislatury, Velšského národního shromáždění, jež nabyla pravomoc se předčasně rozpustit, nicméně, počet členů zůstal nezměněn, od exekutivy, vlády Velšského shromáždění, v čele s prvním ministrem a zahrnující též osobu s titulem *Counsel General* ve funkcích poradce vlády v právních záležitostech a jejího zástupce při soudních jednáních. Dále představil jakýsi jízdní řád pro dosažení primárně-legislativních pravomocí, jejichž uplatnění však podmínil souhlasem obou komor britského parlamentu, dvoutřetinovou většinou ve Velšském národním shromáždění a potvrzením v referendu, a rovněž zakázal duální kandidaturu.³³⁷ Politické strany se tak musí napříště rozhodnout, jestli budou jednotlivého kandidáta navrhnout do jednomandátového obvodu, nebo zda ho uvedou na regionální kandidátce,³³⁸ aby se předešlo praxi, při níž poražený kandidát z prvního typu volby byl v týchž volbách úspěšně zvolen v rámci typu druhého.³³⁹

2.6.3 Severní Irsko

Vznik Shromáždění Severního Irska (*Northern Ireland Assembly*) a vlády Severního Irska (*Northern Ireland Executive*) byl podmínkou obsaženou ve

³³³ BOWERS, P. et al., *The Government of Wales Bill 2005*, s. 8.

³³⁴ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 118-119.

³³⁵ BOWERS, P. et al., *The Government of Wales Bill 2005*, s. 8 a 14.

³³⁶ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 119.

³³⁷ BOWERS, P. et al., *The Government of Wales Bill 2005*, s. 1, 3, 14, 16, 34-35, 45-46, 49, 56 a 59.

³³⁸ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 120.

³³⁹ BOWERS, P. et al., *The Government of Wales Bill 2005*, s. 3.

Velkopáteční dohodě. 22. května 1998 se na dané téma konalo referendum i v Irské republice, kde se při účasti 56 % vyjádřilo ve prospěch ujednání 94 % hlasujících.³⁴⁰

The Northern Ireland (Elections) Act přijatý v roce 1998 ustavil unikamerální legislaturu sestávající ze 108 poslanců, kteří jsou voleni systémem jednoho přenosného hlasu (*single transferable vote*), označovaným také s přívlastkem irský,³⁴¹ o jehož zařazení mezi základní typy volebních systémů se vedou spory,³⁴² a to v osmnácti³⁴³ šestimandátových³⁴⁴ volebních obvodech shodných s těmi, v nichž se hlasuje za použití většinového systému v celobritských volbách. První volby do Shromáždění Severního Irska, opět sídlícího ve Stormontu,³⁴⁵ proběhly 25. června 1998.

Jak již bylo naznačeno, na základě příslušného zákona se utvořila samostatná vláda, která se zodpovídá shromáždění.³⁴⁶ V jejím čele stojí první ministr (*First Minister*).³⁴⁷ Na vůbec prvním zasedání zákonodárního sboru 1. července 1998 byl do této funkce zvolen David Trimble³⁴⁸ za Ulsterskou unionistickou stranu (*Ulster Unionist Party*) (UUP), tedy reprezentant většinové unionistické komunity³⁴⁹ a spolu s ním Seamus Mallon³⁵⁰ ze Sociálně demokratické a dělnické strany (*Social Democratic and Labour Party*) (SDLP) jakožto „vicepremiér“ (*Deputy First Minister*), zastupující minoritní nacionalistickou komunitu.³⁵¹ Obě pozice jsou propojeny – pokud jeden rezignuje, je k témuž vázán i druhý. Postup zrcadlí princip sdílení pravomocí v duchu Belfastské smlouvy,³⁵² jež stanovila, že žádná politická strana nebude mít dominantní postavení.³⁵³ Volební procedura procházející skrze přítomné komunity byla vyvinuta speciálně pro Shromáždění Severního Irska.

Severoírská forma devoluce má také další unikát v podobě tří kategorií legislativních pravomocí, které dělí na přenesené, vyhrazené a vyňaté. Shromáždění má pravomoc schvalovat jak primární, tak sekundární či jinak delegovanou legislativu v oblastech podléhajících transferu kompetencí. Britský parlament vytváří

³⁴⁰ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 27.

³⁴¹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 134.

³⁴² ŘÍCHOVÁ, B., *Úvod do současné politologie*, s. 155-156.

³⁴³ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 134.

³⁴⁴ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 27.

³⁴⁵ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 121 a 134.

³⁴⁶ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 7 a 27

³⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 121.

³⁴⁸ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 27.

³⁴⁹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 121 a 149.

³⁵⁰ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 27.

³⁵¹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 121 a 151.

³⁵² LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 27.

³⁵³ DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 167.

legislativu v oblastech vyhrazených a vyňatých. Vyňaté pravomoci nebudou přeneseny a zůstanou Westminsteru, dokud nebude novelizován *Northern Ireland Act*, který je vymezil takto : koruna, mezinárodní vztahy, „národní“ bezpečnost a obrana státu, parlamentní volby, volby do shromáždění a volební právo, registrace politických stran, národnostní menšiny, jmenování a odvolávání soudců, vyznamenání, celostátní daně, mincovní platidla, regulace mořského rybolovu mimo Ulster, jaderná energie a jaderná zařízení, ustanovení obsažená v *Northern Ireland Constitutional Act* z roku 1973 a záležitosti, jež jsou předmětem zákona z roku 1998, se specifikovanými výjimkami. Mezi vyhrazené oblasti, k nimž se vztahující pravomoci mohou být později přeneseny, bude-li s tímto transferem vyjádřen souhlas jdoucí napříč komunitami, patří : vyloučení z členství ve shromáždění, trestní právo, policie, vězeňská služba, pravomoci ve výjimečných situacích, civilní obrana, civilní letectví, navigace, telekomunikace, *Post Office* a ochrana spotřebitele. Konečně oblasti s přenesenými pravomocemi zahrnují : finance, podnikání, obchod a investice, zdravotnictví, životní prostředí, zemědělství, rozvoj venkova, regionální rozvoj, rozvoj v sociální oblasti, sociální služby, veřejná bezpečnost, vzdělávání, rekvalifikace a zaměstnanost, kultura, umění a volnočasové aktivity.

Fungování devoluce v Severním Irsku ovšem bylo a stále je podmíněno mírovým procesem. Komplikace posunuly přenos kompetencí až na 2. prosince 1999. Kvůli problémům s odzbrojováním Londýn od 11. února do 30. května 2000 pozastavil činnost severoirského shromáždění.³⁵⁴ Léta 2001 až 2005 se nesla v duchu krize systému sdílení pravomocí – kvůli váznutí odzbrojování IRA první ministr v červnu 2001 rezignoval a s ním i jeho zástupce, členové legislatury se ale neshodli na nominaci kandidátů na oba posty ve lhůtě šesti týdnů, jak ji určila Velkopáteční dohoda.³⁵⁵ 11. srpna a 21. září 2001 centrum pozastavilo činnost shromáždění,³⁵⁶ čímž nastavilo další lhůty pro sestavení vlád. Po aféře přezdívané „*Stormontgate*“ s údajnými odposlechy poslanců zaměstnanci *Sinn Féin* v říjnu 2002 ale londýnská vláda znovu pozastavila činnost shromáždění a na jaře 2003 jej zcela rozpustila.³⁵⁷ V roce 2005 bylo zrušeno *Northern Ireland Office*. Ke znovuustavení Shromáždění Severního Irsku i severoirské vlády došlo až v květnu 2007. V červnu téhož roku byla opětovně zřízena funkce státního tajemníka pro Severní Irsko při kabinetu.³⁵⁸

³⁵⁴ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 3, 7, 27-29.

³⁵⁵ ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém Irska*, s. 245.

³⁵⁶ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 28.

³⁵⁷ ŠLOSARČÍK, I., *Politický systém Irska*, s. 246.

³⁵⁸ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 107-108.

2.7 Devoluce pro Anglii?

Provedení devoluce ve Skotsku, Walesu a Severním Irsku by nebylo možné bez kladného postoje Anglie k tomuto projektu, neboť představuje 85 % populace Spojeného království,³⁵⁹ kterou v Dolní sněmovně Westminsteru³⁶⁰ zastupuje 529 z celkem 659 členů komory. Realizace transferu různých sum pravomocí na nově vzniklé instituce rozhodující v rámci stanovených mantinelů o záležitostech týkajících se daných teritorií však akcentovala určitou dosavadní ústavní nerovnováhu³⁶¹ a nastolila otázku, jak by měl vypadat systém vládnutí v Anglii.³⁶²

Elementárním problémem pozice Anglie v britském politickém systému je skutečnost, že ústavně dosud fakticky neexistuje. Svůj parlament již jednou měla, ten však byl územně zrušen v roce 1536 v důsledku formálního připojení Walesu k Anglii,³⁶³ navíc se v souvislosti s tímto aktem téhož roku³⁶⁴ v dolní komoře³⁶⁵ rozšířil o velšské zástupce,³⁶⁶ a definitivně *English Parliament* zanikl po sloučení s jeho skotským protějškem.³⁶⁷ Nicméně, navzdory absorpci představitelů Walesu, Skotska a později také Irska na sebe Parlament Spojeného království vzal svými charakteristikami podobu parlamentu pro Anglii.³⁶⁸

Bylo by však mylné se domnívat, že Angličané tvořili a tvoří homogenní národ.³⁶⁹ Dešifrovacím klíčem k naznačené různorodosti je ‚vláda v místech‘, tedy vláda vlastní určeným místům, kupříkladu městu či hrabství, která sice neparticipuje na suverenitě, ale přinejmenším ze správního hlediska je nepostradatelná.³⁷⁰ V průběhu historického vývoje si v Anglii vybudovaly významné postavení dva typy autorit. Prvním zdrojem autority se stala tradice samosprávy hrabství vyznačující se kontinuitou zavedeného způsobu života, smyslem pro tamní zvyky a vazby a také uvolněnějším stylem a omezenějšími aktivitami představitelů celků, kterážto limitace zrcadlila větší geografické vzdálenosti. Druhým pak odlišná tradice městské samosprávy vyjadřující občanskou hrdost a projevující se silným smyslem pro identitu a intenzivní angažovaností představitelů měst, která je spojována převážně

³⁵⁹ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 264.

³⁶⁰ ROVNÁ, Lenka A., *Kdo vládne Británii?*, s. 136.

³⁶¹ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 264 a 266.

³⁶² LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 29.

³⁶³ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 122.

³⁶⁴ BRAZIER, R., *Constitutional Reform*, s. 108-109.

³⁶⁵ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 6.

³⁶⁶ BRAZIER, R., *Constitutional Reform*, s. 108-109.

³⁶⁷ NORTON, P., *Parliament in British Politics*, s. 12.

³⁶⁸ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 6.

³⁶⁹ DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 19.

³⁷⁰ HEYWOOD, A. *Politologie*. s. 187-188.

s 19. stoletím.³⁷¹ Většina rad hrabství i měst³⁷² – zde je nutné doplnit, že v systému místní správy Spojeného království provádějí rady všechny činnosti, jelikož součástí systému nejsou samostatné exekutivní orgány, jako to bývá běžné v mnoha jiných zemích, pročež instituce plní své funkce skrze soustavu výborů³⁷³ – si vytvořila své místní identity a paralelně s nimi se rozvíjely, někdy i velmi silné identity regionální.³⁷⁴

Ačkoliv se místní samospráva obecně zavádí podle stanoveného uniformního vzorce, patří mezi její atributy také diverzita. Místní autority nezodpovídají jen za poskytování řady služeb, ale jsou i politickými institucemi ustavenými pro lokální samosprávu s prostorem pro rozhodování sledující místní potřeby a zastupování místních zájmů. Se specifickou povahou konkrétních lokalit jsou nevyhnutelně spjaty. Významnou roli přitom hrají zděděné vzorce chování. Místní samosprávy tak nejsou pouhými produkty centrální vlády, ale reprezentují historická společenství, navázaná, nicméně, na „národní“ zákony.³⁷⁵ Navzdory lišícím se identitám existoval a existuje mezi anglickými regiony jakýsi smysl pro vytváření vyššího celku.³⁷⁶ Angličané totiž vždy akceptovali jak autoritu lokální, tak národní.³⁷⁷ Právě tato domnělá jednota Anglie byla z velké části příčinou udržení unitární formy státu a převážně z tohoto důvodu také Anglie dosud nepožadovala devoluci.

V 90. letech se sice objevily návrhy na ustavení Anglického parlamentu, jež by ukončilo spory ohledně *West Lothian Question*, takováto instituce by se však mohla stát konkurentem Westminsteru a ještě k tomu by nevyřešila problém s přílišnou centralizací a nedostatkem demokratické odpovědnosti, které formovaly dynamiku devoluce – moc či pravomoci by stejně musely být redistribuovány po celé Anglii. Pokud by tedy měla devoluce v Anglii posloužit stejnému účelu jako v ostatních částech monarchie, musela by to být devoluce pro anglické regiony.

Po ustavení zvláštních institucí pro Skotsko, Wales a Severní Irsko, které získaly určitou politickou moc a vliv, vznikl podstatný nepoměr – ať už pojímáno jako Anglie či v Anglii přítomná regionální společenství, tento konstitutivní základ monarchie zůstal bez teritoriálně orientovaného ministerstva srovnatelného s těmi vytvořenými pro hájení zájmů ostatních částí království, bez regionálního či regionálních shromáždění, bez nástroje k vyjednávání s vládou o finančních

³⁷¹ STEWART, J., *The Nature of British Local Government*, s. 15.

³⁷² DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 19.

³⁷³ STEWART, J., *The Nature of British Local Government*, s. 44.

³⁷⁴ DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 19.

³⁷⁵ STEWART, J., *The Nature of British Local Government*, s. 1, 6, 8 a 26-27.

³⁷⁶ DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 22.

³⁷⁷ COLLS, R., *Identity of England*, s. 23.

otázkách.³⁷⁸ To ale nebyl jediný faktor debat o regionálním systému vlády pro Anglii 90. let. Základ pro ně položila politika vlád Margaret Thatcherové v oblasti místní správy, kdy docházelo k transferu pravomocí na tzv. quangos,³⁷⁹ tj. kvaziautonomní nevládní organizace personálně obsazované formou jmenování,³⁸⁰ vnímaném jako útok na demokracii. Regionální vláda se nahlížela jako náprava utrženého deficitu.³⁸¹

V roce 1997 labouristé ve svém volebním programu přislíbili ustavení volených regionálních shromáždění. V úřadu nejprve³⁸² v každém z celkem devíti nově ustavených anglických regionů³⁸³ nechali založit Regionální agenturu pro rozvoj (*Regional Development Agency*) (RDA), tedy quango, na podporu ekonomického rozvoje v daném regionu. Labouristická vláda rovněž podpořila vznik tzv. *Regional Chambers*, která se, naneštěstí, začala názvem stylizovat jako *Regional Assemblies*, tedy regionální shromáždění. Ve skutečnosti jsou to však nevolená uskupení bez zákonem stanovených kompetencí, jež zkoumají činnost RDAs,³⁸⁴ sestávající z představitelů místních samospráv, průmyslových a obchodních společností, odborových svazů a různých dobrovolných regionálních organizací. V roce 2002 představila londýnská vláda legislativní návrh počítající s přeměnou těchto uskupení na volená shromáždění, vázanou ale na kladný výsledek regionálních referend.³⁸⁵ Návrh zamýšlel provést pouze exekutivní devoluci. *Regional Assemblies (Preparations) Bill* obdržel královský souhlas 8. května 2003. V červnu téhož roku britský vicepremiér John Prescott oznámil, že se budou referenda konat v regionech North-East, North-West a Yorkshire a Humberside, které při postojovém šetření vykazovaly největší podporu projektu.³⁸⁶ Navzdory očekávání jej však ukončil výsledek referenda v regionu North-East konaného 4. listopadu 2004, v němž se proti vzniku regionálního shromáždění vyslovilo plných 78 % hlasujících.³⁸⁷

Jedinou výjimkou zůstalo hlavní město Londýn, které vykazuje asi nejsilnější regionální identitu. V referendu ze 7. května 1998 se při účasti 34,6 % vyjádřilo pro přímou volbu starosty a londýnského shromáždění 72 % hlasujících. V roce 2000 se po volbách sešlo *Greater London Authority* a starostou se stal Ken Livingstone.³⁸⁸

³⁷⁸ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 265-268.

³⁷⁹ BRADBURY, J., MAWSON, J., *British Regionalism and Devolution*, s. 133 a 135.

³⁸⁰ HEYWOOD, A. *Politologie*, s. 188.

³⁸¹ BRADBURY, J., MAWSON, J., *British Regionalism and Devolution*, s. 133 a 135.

³⁸² LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 30.

³⁸³ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 122.

³⁸⁴ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 30.

³⁸⁵ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 123.

³⁸⁶ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 30-32.

³⁸⁷ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 123.

³⁸⁸ DEACON, R., SANDRY, A., *Devolution in the United Kingdom*, s. 29, 39-40.

3. Zhodnocení důsledků devoluce a nastínění jejího možného vývoje

Pro potřeby poslední kapitoly je nejprve nutné přesněji definovat obsah termínu ‚federální stát‘.

3.1 Vymezení pojmu

‚Federalismus‘ je vedle unitarismu další formou vertikálního uspořádání moci. Jedná se o kompletní přesun části pravomocí z centra na instituce jednotek, jež tvoří federalizovaný útvar. Všechny složky federace disponují vlastními kompetencemi a oprávněním rozhodovat v jejich okruhu zcela samostatně, nemohou však jen na základě svého rozhodnutí vystoupit z federace. Rozdíl mezi federací a silně decentralizovaným unitárním státem tkví v tom, že ve federaci se kompetence členských jednotek neodvozují od federálního celku – obě roviny fungují paralelně a vzájemně koordinují svou činnost, nejsou tedy uspořádány hierarchicky.³⁸⁹ Jinými slovy, obě roviny se dělí o suverenitu.

Pro federální státy je typická psaná či kodifikovaná ústava stanovující formální právní rámec vztahů mezi federálními orgány a orgány jednotek konstituujících federaci a dvoukomorový zákonodárny sbor, v němž horní komora reprezentuje zájmy členských jednotek federalizovaného útvaru.³⁹⁰

Možná je příliš brzy na to hodnotit devoluci a její důsledky.³⁹¹ Nelze však popřít, že tato ústavní reforma pozměnila dosavadní politický systém Spojeného království.³⁹² Zbývá určit, v čem devoluce narušila zmiňovaný westmisterský model vlády a zda ještě britský systém odpovídá majoritnímu modelu demokracie. Ke komparaci bude využit vzor daného modelu tak, jak jej stanovil Arend Lijphart.

3.2 Majoritní model demokracie podle Arenda Lijpharta

Ve své knize *Patterns of Democracy* používá Arend Lijphart termín westmisterský model jako vzájemně zaměnitelný s pojmem majoritní model, a to k odkazu na obecný model demokracie. Sám však dodal, že může být užit i v užším vymezení k označení hlavních atributů britských legislativních a exekutivních

³⁸⁹ ŘÍCHOVÁ, B., Úvod do současné politologie, s. 187 a 192-193.

³⁹⁰ HEYWOOD, A. Politologie. s. 181-182 a 185.

³⁹¹ MILLER, W. L. (ed.), *Anglo-Scottish Relations from 1900 to Devolution and Beyond*, s. 203.

³⁹² KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 193.

institucí, neboť, koneckonců, britská verze westminsterského modelu byla tou původní a jako příklad daného modelu demokracie je rovněž nejznámější.

Lijphart definoval deset charakteristik majoritního modelu. Jsou to :

- 1) koncentrace výkonné moci v jednobarevném kabinetu, za nímž stojí těsná většina jeho strany v parlamentu;
- 2) dominance kabinetu směrem k parlamentu;
- 3) bipartijní systém;
- 4) většinový a disproporční volební systém (s aplikací na všechny typy voleb);
- 5) pluralismus zájmových skupin;
- 6) unitární a centralizovaný systém vládnutí;
- 7) koncentrace zákonodárné moci v jednokomorovém zákonodárném sboru;
- 8) flexibilní ústava;
- 9) vzhledem k absenci psané ústavy nemají soudy k dispozici jediný ústavní dokument představující nejvyšší zákon, podle něhož by poměřovaly, zdali je konkrétní legislativa v souladu s ním, a proto takovouto činnost neprovádějí;
- 10) centrální banka kontrolovaná exekutivou.

Záběr *Patterns of Democracy* sahá od roku 1945 a končí rokem 1996, někde se objevuje přesah i do roku 1997. Autor v nich, mimo jiné, porovnal popsané charakteristiky ryziho majoritního systému se znaky politického systému Spojeného království a již tehdy v britském případě zaznamenal několik odchylek.

Podle hodnocení Arenda Lijpharta britský politický systém naplnil bod třetí a osmý prakticky bezvýhradně, v případě bodu pátého se objevila dočasná a v celkové míře skoro zanedbatelná výjimka, v rámci bodu prvního a druhého došlo ke krátce trvajícím, tedy jen přechodným odchylkám. V bodě sedmém se sice Westminster svou strukturou na první pohled rozchází s vymezeným kritériem, neboť je dvoukomorový, avšak téměř veškerou zákonodárnou moc drží v rukou dolní komora a pokud se hovoří o Parlamentu, má se jím obvykle na mysli právě *House of Commons*. Funkčně tedy britský parlament není jednokomorovému systému tolik vzdálen. Lijphart podotkl, že takto silně asymetrický bikamerální systém by mohl dokonce být označován jako ‚*near-unicameralism*‘. U čtvrtého bodu autor zmínil drobný posun v podobě zavedení poměrného systému v Severním Irsku pro všechny typy voleb kromě těch do centrálního parlamentu v 70. letech, rozhodnutí Blairova prvního kabinetu o zavedení proporcionálního systému pro evropské volby a také záměr aplikovat systém poměrného zastoupení pro volby do plánovaných

regionálních institucí pro Skotsko a Wales. S výjimkou období irské samosprávy z let 1921 až 1972 bylo možné konstatovat, že do konce 90. let mělo Spojené království patrně nejcentralizovanější systém vlády v celém západním světě, jak se jednou vyjádřil Tony Blair, který v souvislosti s devolučním projektem v dané době oznámil konec této éry. Podmínky a praxe popsané v bodu číslo devět došly změny spolu se vstupem země do Evropského společenství v roce 1973 a platnost kritéria obsaženého v bodu deset skončila s rokem 1997, kdy labouristická vláda poskytla *Bank of England* pravomoc nezávisle rozhodovat o výši úrokových sazeb.³⁹³

Jak je patrné, ani před uskutečněním devoluce nespĺňovaly charakteristiky britského politického systému všechna kritéria vymezující z pohledu Arenda Lijpharta ryzí majoritní model demokracie. Ačkoliv jej autor popsal jako jeden ze vzácných systémů, který se rozebíranému modelu blíží nejvíce, přesto již postřehl a popsal další změny, přicházející ruku v ruce s plánovaným projektem.

Devoluce vážně nabourala dvě významné charakteristiky westminsterského modelu, ať už pojmávaného v obecnějším či užším vymezení. V prvním případě definitivně ukončila praxi používání většinového volebního systému jako jediného možného.³⁹⁴ Druhými zasaženými atributy se staly centralismus a unitarismus. Ačkoliv podle aktuálních parametrů nelze Spojené království řadit mezi státy s federálním uspořádáním, zdržují se někteří politologové jeho deskripce jakožto unitárního státu a raději jej označují za tzv. regionální stát. Naopak jiní badatelé prosazují názor, že svou podstatou je Velká Británie stále unitárním státem, i když multikulturním, a označují ji termínem *union state*.³⁹⁵ Čistě technicky vzato odpovídá současný stav druhému tvrzení, jelikož všechna devolucí vzniklá tělesa jsou ústavně podřízena celobritskému parlamentu a devoluce jako taková je nejen teoreticky, ale i prakticky, jak ukázal případ Severního Irska, reversibilní. V tomto pojetí se tedy celý proces odehrál ve shodě s tradičním pohledem na suverenitu Parlamentu. Řada komentátorů však dodává, že pozice v právním systému plně neodráží politickou realitu, neboť míra, do jaké může Westminster uplatnit své právo zvrátit devoluční proces, tenduje k poměrně silné závislosti na rozsahu podpory projevované devolucí vzniklým institucím v jednotlivých zainteresovaných částech monarchie.³⁹⁶ Pohledem druhého kritéria je devoluce významným aspektem širšího

³⁹³ LIJPHART, A., *Patterns of Democracy*, s. x, 7, 9-21.

³⁹⁴ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 188.

³⁹⁵ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 95.

³⁹⁶ LEEKE, M. et al., *An introduction to devolution in the UK*, s. 3 a 12-13.

decentralizačního proudu³⁹⁷ – toto zařazení samozřejmě implikuje ustavení Skotska, Walesu i Severního Irska jakožto teritoriálně vymezených jednotek.³⁹⁸

V pojetí zacíleném na institucionální charakteristiky britského politického systému lze říci, že pilíře systému byly, rovněž kvůli devoluci, značně podkopány. Přesto se stále udržuje při životě jakýsi mýtus westminsterského modelu, který i nadále ovlivňuje chápání politického systému ve Spojeném království. Podle přístupu *governance* byl tamní tradiční způsob vládnutí jednoznačně narušen, přičemž v důsledku devoluce přibyli na scénu noví aktéři operující na další úrovni vládnutí.³⁹⁹ Z obecnějšího hlediska je podle hodnocení autorky práce možné konstatovat, že devoluce fakticky způsobila další odklon britského politického systému od majoritního modelu demokracie, a to nejen v rámci dvou „nejpostiženějších“ atributů. Kromě nahodání výsostného postavení vrcholných státních institucí⁴⁰⁰ dala devoluce také vzniknout, zejména v případě Skotska a Walesu, specifickým regionálním stranickým systémům.⁴⁰¹

3.3 Výhledy do budoucnosti

Vývoj devoluce v nejbližší době naznačil projev královny Alžběty II. ku příležitosti slavnostního otevření westminsterského parlamentu v květnu letošního roku, v němž panovnice nastínila hlavní priority ústřední vlády pro tehdy nadcházející parlamentní rok.⁴⁰² Apelovala na konstruktivní spolupráci s devolucí vzniklými institucemi, zmínila uvedení legislativy implementující doporučení Závěrečné zprávy Komise o devoluci ve Skotsku (*Final Report of the Commission on Scottish Devolution*),⁴⁰³ která by měla skotskou devoluci posílit a rovněž přinést Skotskému parlamentu větší odpovědnost v oblasti financí,⁴⁰⁴ a závazek ke konání referenda ohledně dalších pravomocí pro Velšské národní shromáždění a zdůraznila podporu politických institucí a stabilní autonomní vlády v Severním Irsku.⁴⁰⁵ V tomto směru bude zajímavé sledovat počínání současné vládní koalice

³⁹⁷ JOHNSON, N., *Reshaping the British Constitution*, s. 199.

³⁹⁸ ŘÍCHOVÁ, B., *Úvod do současné politologie*, s. 192.

³⁹⁹ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 267 a 643-644.

⁴⁰⁰ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 644.

⁴⁰¹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 138.

⁴⁰² Queen's Speech 2010, <http://www.number10.gov.uk/news/latest-news/2010/05/queens-speech-2010-3-50297> (2010-07-27).

⁴⁰³ Queen's Speech 2010, <http://www.number10.gov.uk/news/speeches-and-transcripts/2010/05/queens-speech-2010-2-50580> (2010-07-27).

⁴⁰⁴ Queen's Speech – Scotland Bill, <http://www.number10.gov.uk/queens-speech/2010/05/queens-speech-Scotland-bill-50634> (2010-07-27).

⁴⁰⁵ Queen's Speech 2010, <http://www.number10.gov.uk/news/speeches-and-transcripts/2010/05/queens-speech-2010-2-50580> (2010-07-27).

konzervativců a liberálních demokratů, jež vznikla po letošních celobritských parlamentních volbách.⁴⁰⁶

V dlouhodobém horizontu je, nicméně, obtížné předvídat, jak se bude devoluce nadále vyvíjet a jaký bude mít tento vývoj následky. Labouristé a také liberální demokraté považovali analyzovanou konstituční reformu za prostředek k posílení a upevnění unitárního charakteru britského státu, nebo jinak k udržení celistvosti monarchie. Konzervativci ji naopak odmítali jako první krok na cestě vedoucí k nezávislosti příslušných území a tedy k rozpadu Spojeného království. Regionální nacionalistické strany, zejména ve Skotsku, pak devoluci podporovali právě jako přechodný stupeň k dosažení požadované nezávislosti.⁴⁰⁷

S jakýmkoliv případnými změnami postavení jednotlivých částí monarchie by bezpochyby musel souhlasit Westminster, u něhož je však pravděpodobné, že si bude i v budoucnu udržovat smýšlení orientované převážně na zachování spojení. Své opodstatnění má i představa, že rozsáhlejší státní celek má větší váhu na mezinárodním poli. Obojí hovoří pro pokračování unie. Na druhou jsou zde ale přítomny rovněž tlaky, které by ji v krajním případě mohly rozložit. V první řadě zaujímají místo aktivity Skotské národní strany, jež se nevzdala separatistické rétoriky.⁴⁰⁸ Ačkoliv po roce 1997 počet skotských voličů preferujících odtržení začal klesat, dochází i občasným výkyvům ve volebním chování Skotů ve prospěch této intence.⁴⁰⁹ V roce 2007 se tak SNP stala nejsilnější politickou stranou ve Skotském parlamentu⁴¹⁰ a dokonce sestavila svou první vládu, byť menšinovou.⁴¹¹ Druhým významným prvkem je pak křehká situace v Severním Irsku a také garance obsažená v *Northern Ireland Act* umožňující odtrhnout se od Spojeného království a připojit se k Irské republice na základě referenda, pokud se k takovému kroku kladně vyjádří většina obyvatel Ulsteru.⁴¹² Třetí možná varianta uspořádání, federalismus, se obecně považuje za dlouhodobě neudržitelnou, a tudíž neživotaschopnou.⁴¹³

⁴⁰⁶ MELLOWS-FACER, A. (ed.), *Key Issues for the New Parliament 2010*, s. 8.

⁴⁰⁷ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 328-329.

⁴⁰⁸ BRAZIER, R., *Constitutional Reform*, s. 119-120.

⁴⁰⁹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 116.

⁴¹⁰ BRAZIER, R., *Constitutional Reform*, s. 120.

⁴¹¹ DVOŘÁKOVÁ, V. et al., *Komparace politických systémů*, s. 116.

⁴¹² BRAZIER, R., *Constitutional Reform*, s. 120.

⁴¹³ BOGDANOR, V., *Devolution in the United Kingdom*, s. 267.

Závěr

Realizací devoluce se Spojené království Velké Británie a Severního Irska stalo státem sdružujícím hned několik národů, jež mají nejen svou národní identitu, ale také vlastní instituce, které uvnitř daného státního celku zastupující jejich zájmy, i když pozice Anglie se odlišuje od zbytku země, v určitém smyslu by bylo možné dokonce tvrdit, že je ve srovnání s ostatními částmi monarchie podreprezentována. Přitom právě od jejího postoje se odvíjí úspěch devolučního projektu.

De iure je devoluce pouhým přenosem kompetencí z výše postaveného orgánu na nižší. *De facto* však různým součástem království poskytla určitou míru politické moci, přičemž není jisté, zda ji použijí pouze ke specifikovaným účelům.⁴¹⁴

V důsledku řady změn včetně devoluce se narušily pilíře tradičního systému vládnutí.⁴¹⁵ Domnívám se, že devoluce prohloubila odchýlení britského politického systému od parametrů majoritního modelu demokracie v podobě vymezené Arendem Lijphartem až do takové míry, že je možné přestat označovat Spojené království za zástupce tohoto modelu demokratického uspořádání.

Za účelem přežití britský stát dosud prokázal schopnost se reformovat a adaptovat. Devoluce však není uzavřeným tématem, jelikož se neustále vyvíjí. K čemu bude tento vývoj směřovat, se odhaduje jen obtížně. Prozatím se ale varianta rozpadu Spojeného království zdá být nepravděpodobná.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Ibidem, s. 264-266 a 287.

⁴¹⁵ KAVANAGH, D. et al. *British Politics*. s. 267 a 643-644.

⁴¹⁶ Ibidem, s. 344-345.

Seznam použité literatury :

- AUGHEY, Arthur. *Nationalism, Devolution and the Challenge to the United Kingdom State*. 1st paperback ed. London : Pluto Press, 2001. ISBN 0-7453-1521-6.
- BOGDANOR, Vernon. *Devolution in the United Kingdom*. 1st ed. New York : Oxford University Press, 1999. OPUS. ISBN 0-19-289310-6.
- BRADBURY, Jonathan; MAWSON, John (eds). *British Regionalism and Devolution : The Challenges of State Reform and European Integration*. 1st ed. London : Jessica Kingsley Publishers, Regional Studies Association, 1997. Regional Policy and Development, 16. ISBN 1-85302-370-1.
- BRAZIER, Rodney. *Constitutional Reform : Reshaping the British Political System*. 3rd ed. New York : Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-923304-5.
- BULMER, Simon et al. *British Devolution and European Policy-Making : Transforming Britain into Multi-Level Governance*. 1st ed. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2002. Transforming Government. ISBN 1-4039-0010-8.
- COLLS, Robert. *Identity of England*. 1st paperback ed. New York : Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-926994-7.
- DEACON, Russell; SANDRY, Alan. *Devolution in the United Kingdom*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. Politics Study Guides. ISBN 978-0-7486-2416-4.
- DINGLEY, James. *Nationalism, Social Theory and Durkheim*. 1st ed. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2008. ISBN 978-1-4039-9679-4.
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra et al. *Komparace politických systémů : Základní modely demokratických systémů*. 1. vyd. Praha : Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1357-7.
- ELTON, Geoffrey R. *Angličané*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny národů. ISBN 80-7106-305-3.

- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Ethnicity and Nationalism : Anthropological Perspectives*. 2nd ed. London : Pluto Press, 2002. Anthropology, culture, society. ISBN 0-7453-1887-8.
- FERGUSON, Niall. *Empire : How Britain Made the Modern World*. 2nd ed. (1st ed. by Penguin Books). London : Penguin Books, 2004. ISBN 978-0-14-100754-0.
- GLAZER, Nathan; MOYNIHAN, Daniel P. (eds.). *Ethnicity : Theory and Experience*. Cambridge (Massachusetts) : Harvard University Press, 1975. ISBN 0-674-26856-3.
- HARVIE, Christopher. *Scotland : A Short History*. 1st ed. New York : Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-210054-8.
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 1. vyd. Praha : Eurolex Bohemia, 2004. Politologie. ISBN 80-86432-95-5.
- HROCH, Miroslav (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus : Čítanka textů*. 1. vyd. Praha : SLON, 2003. Studijní texty, sv. 29. ISBN 80-86429-20-2.
- HROCH, Miroslav. *V národním zájmu : Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století v komparativní perspektivě*. Praha : Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 1996. ISBN 80-85899-16-7.
- HUTCHISON, I. G. C. *Scottish Politics in the Twentieth Century*. 1st ed. Basingstoke : Palgrave, 2001. British History in Perspective. ISBN 0-333-58875-4.
- JENKINS, Geraint H. *A Concise History of Wales*. 1st paperback ed. New York : Cambridge University Press, 2007. Cambridge Concise Histories. ISBN-10 0-521-53071-7.
- JOHNSON, Nevil. *Reshaping the British Constitution : Essays in Political Interpretation*. 1st ed. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2004. ISBN 0-333-94620-0.
- JOHNSON, Paul. *Dějiny anglického národa*. 1. vyd. Řevnice : Rozmluvy, 1995. ISBN 80-85336-36-7.

- KAVANAGH, Dennis et al. *British Politics*. 5th ed. New York : Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-926979-3.
- MARSHALL, Gordon (ed.). *A Dictionary of Sociology*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 1998. Oxford Paperback Reference. ISBN 0-19-280081-7.
- LIJPHART, Arend. *Patterns of Democracy : Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven : Yale University Press, 1999. ISBN 0-300-07893-5.
- MAUROIS, André. *Dějiny Anglie : doplněné o novější období Michelem Mohrtem*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-084-4.
- MILLER, William L. (ed.). *Anglo-Scottish Relations from 1900 to Devolution and Beyond*. New York : Oxford University Press, 2005. Proceedings of the British Academy, 128. ISBN 0-19-726331-3.
- MOODY, Theodore W. et al. *Dějiny Irska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Dějiny států. ISBN 80-7106-151-4.
- MORGAN, Kenneth O. et al. *Dějiny Británie*. 2., doplň. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-432-9.
- MÜLLER, Karel B. *Politická sociologie : Politika a identita v proměnách modernity*. 1. vyd. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-380-2.
- NORTON, Philip. *Parliament in British Politics*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2005. Contemporary Political Studies. ISBN 978-1-4039-0667-0.
- ROVNÁ, Lenka A. *Kdo vládne Británii?*. 1. vyd. Praha : SLON, 2004. Politické systémy, sv. 1. ISBN 80-86429-27-X.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Úvod do současné politologie : Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-628-4.
- SMITH, Anthony D. *National Identity*. 2nd ed. (1st ed. by University of Nevada Press). Reno : University of Nevada Press, 1991. Ethnonationalism in Comparative Perspective. ISBN 0-87417-204-7.

- STEWART, John. *The Nature of British Local Government*. 1st ed. Basingstoke : Macmillan Press, 2000. Government Beyond the Centre. ISBN 0-333-66569-4.
 - ŠLOSARČÍK, Ivo. *Politický systém Irska*. 1. vyd. Praha : SLON, 2007. Politické systémy, sv. 5. ISBN 978-80-86429-61-8.
 - THORPE, Andrew. *A History of the British Labour Party*. 3rd ed. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2008. British Studies. ISBN-13 978-0-230-50010-5.
 - WELSH, Frank. *The Four Nations : A History of the United Kingdom*. 2nd ed. London : HarperCollinsPublishers, 2003. ISBN 0-00-653211-x.
 - WORMALDOVÁ, Jenny (ed.). *Dějiny Skotska*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-875-4.
-
- BOWERS, Paul et al. *The Government of Wales Bill 2005 : Bill 100 2005-06* [online]. House of Commons Library, Parliament and Constitutional Centre. 19 December 2005 [cit. 2010-07-20]. House of Commons Library Research Papers, RP 05/90. Elektronická kopie zprávy dostupná ve formátu PDF z WWW : <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2005/rp05-090.pdf>. ISSN 1368-8456.
 - LEEKE, Matthew; SEAR, Chris; GAY, Oonagh. *An introduction to devolution in the UK* [online]. House of Commons Library, Parliament and Constitutional Centre. 17 November 2003 [cit. 2009-03-07]. House of Commons Library Research Papers, RP 03/84. Elektronická kopie zprávy dostupná ve formátu PDF z WWW : <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2003/rp03-084.pdf>. ISSN 1368-8456.
 - MELLOWS-FACER, Adam (ed.). *Key Issues for the New Parliament 2010* [online]. House of Commons Library. May 2010 [cit. 2010-07-20]. House of Commons Library Research. Elektronická kopie zprávy dostupná ve formátu PDF z WWW :

<http://www.parliament.uk/briefingpapers/commons/lib/research/rp2010/RP10-037.pdf>>.

- *Queen's Speech 2010* [online]. Tuesday 25 May 2010 [cit. 2010-07-27]. Dostupné z WWW : <http://www.number10.gov.uk/news/latest-news/2010/05/queens-speech-2010-3-50297>>.
- *Queen's Speech 2010* [online]. Tuesday 25 May 2010 [cit. 2010-07-27]. Transkripce dostupná z WWW : <http://www.number10.gov.uk/news/speeches-and-transcripts/2010/05/queens-speech-2010-2-50580>>.
- *Queen's Speech – Scotland Bill* [online]. Tuesday 25 May 2010 [cit. 2010-07-27]. Dostupné z WWW : <http://www.number10.gov.uk/queens-speech/2010/05/queens-speech-Scotland-bill-50634>>